

HOOFSTUK 3

EGSKEIDINGSMEDIASIE – AGTERGROND EN VERDERE ONTWIKKELING

3.1 Inleiding

Willem Nicol (2000:62) vertel die verhaal wat hy by geleentheid gebruik het tydens 'n preek om 'n sekere punt aan die studentegemeenskap by die studentekerk op Stellenbosch te verduidelik.

“Ek het vertel dat ek die stukkie hout afgesaag het van 'n boom waarvoor ek baie lief is. Ek wou dit op my lessenaar gebruik om glase en bekers op neer te sit. Nadat ek met moeite gesaag het – tambotie is van die hardste wat jy kry – was dit nie mooi nie. Dit was grof en vaal van die saag; die mooi patrone in die hout was nie sigbaar nie. Dit het my toe heelwat tyd gekos om dit mooi glad te skuur. Namate dit gladder en gladder geword het, het die wonderlikste patrone verskyn. As 'n mens mooi kyk na 'n dwarssnit van so 'n tambotietak, kan jy nie glo wat jy sien nie. Dit is soos 'n skildery wat God gemaak het. Ek het toe met die gladgeskuurde tambotiehout in my hand vir die aanwesiges gesê dat 'n mens die saag wat ek gebruik het, kan vergelyk met die sonde; die oppervlakte van die hout met die mens, en die skuurpapier met die genade. Soos die saag die skoonheid van die hout omtrent heeltemal onsigbaar gemaak het, het die sonde die mens heeltemal aangetas, sodat daar byna niks van sy skoonheid en goedheid sigbaar is nie. Maar die saag kon die skoonheid van die hout nie vernietig nie; die sonde kon die feit dat die mens mens is wat na die beeld van God geskep is, nie ongedaan maak nie. Daarom kon die skuurpapier weer na vore bring wat werklik in die hout lê. En so bevry die genade die mens van die sonde om sy diepste aard weer na vore te bring.”

Uit bogenoemde verhaal en metafoor wat gebruik is, is dit duidelik dat ons in 'n gebroke werklikheid lewe. Verskeie verhale onderstreep daagliks hierdie gebrokenheid en roep daarna om heling in Christus te beleef.

In hierdie hoofstuk sal ek nie egskeiding as sulks, teologiese argumente daarvoor en daarteen asook ander detailsake rondom die teologiese fasette van egskeiding hanteer nie. Ek kyk slegs na sekere belangrike diskoerse binne die egskeidingsaksieverhaal wat direk betrekking het op hierdie studie. Daar word hoofsaaklik klem gelê word op sekere diskoerse soos die egskeiding self, die hantering daarvan, die prosesse daar rondom asook die invloed daarvan op die gemarginaliseerdes – hoofsaaklik die minderjarige kinders in hierdie navorsing.

In die tweede gedeelte van hierdie hoofstuk word daar hoofsaaklik gefokus op die mediasie diskoers om sodoende uit die aksieverhale oor te gaan na die agtergrond waarteen egskeidingsmediasie plaasvind. In Hoofstuk 5 sal daar volledig gefokus word op die vrug van die pastorale narratiewe egskeidingsmediasie naamlik stories van hoop.

3.2 Definisies van die gesin

Die gesin kan omskryf word as "... 'n dinamiese ontwikkelende sisteem waarin daar voortdurend 'n onderlinge onderhandelingsproses aan die gang is oor die balans tussen stabiliteit en verandering. Hierdie stabiliteit het veral met twee konsepte te doen: die mate van kohesie en die mate van aanpasbaarheid wat daar in die gesin is" (Müller 1996:55). Die man, vrou, asook kinders se belange binne so 'n sisteem is dus nou aan mekaar verbonde. Om hierdie belange tot hul volle potensiaal te ontwikkel, is dit belangrik dat die funksie van die gesin, as die onderlinge invloed, besef word. Louw (1983:72 e.v.) omskryf die funksies van die huwelik en gesin soos volg:

- "Opvoeding van kinders binne die verbond met God.
- Begelei die kind tot geloofsgemeenskap met God.
- Deur die gesin beleef die kind geborgenheid en sekuriteit.

- Deur die toepassing van dissipline leer die kind dissipline aan.
- Die kind beleef die ouers se lewens- en wêreldbeskouing en leer dit aan.
- Ontdekking van liggaamlikheid en seksualiteit vind plaas.
- Die lewe van die ouers dien as voorbeeld.
- Die gesin bied die moontlikheid om met die buitewêreld in aanraking te kom. Kommunikasievaardighede, verantwoordelikheid, sosiale omgang en maatskaplike funksionering word aangeleer.”

‘n Teologiese perspektief op die gesin word deur Heyns (1986:189) soos volg verwoord: “In die gesin gaan dit om die elementêrste liggaamlike behoeftes van die menslike bestaan: voeding en kleding, maar dit gaan ook om die subliemste geestelike behoeftes: opvoeding en geloofsleiding. Daarom dra die kinders hulle lewe lank die merktekens – om nie te sê die littekens – van hulle vroeëre gesinslewe.” Vanuit ‘n postmodernistiese hoek beskou Anderson (1997:80-82) die gesin as ‘n realiteit gebaseer op kommunikasie. Sy beklemtoon daarmee dat gesinslede unieke ervarings het met beskrywings vir en verduidelikings van die gesin. Dit sluit ook die rolle en redes vir deel wees van die gesin in. Dit beteken dat elkeen die gesin op sy eie unieke manier sou kon beskryf vanuit sy eie perspektief. Anderson (1997:82) stel dit soos volg: “... the family is not thought of as a group of self-contained individuals but as a combination of fluid relational, dialogical individuals.” Müller (2002:14) sluit hierby aan en sê dat hy saam met ander skrywers soos Freedman & Combs asook Paré na die gesin verwys as ‘n **verhalende kultuur** (“storying culture”):

“Wanneer ‘n groep(ie) mense hulleself konstrueer en hulle in stand hou as ‘n gesin, omdat hulle gesamentlik identiteit vind in die verhale wat hulle oor hulle “gesin” vertel, is hulle ‘n gesin. Dit maak nie saak watter vreemde samestelling hulle in terme van geslag, ouderdom, ras en kultuur verteenwoordig nie. Die gesin word gevorm deur die verhale wat hulle deel en daarmee hulle identiteit konstrueer en nie deur sogenaamde objektiewe maatstawwe wat van buite gebruik word nie. Die begrip verhalende kultuur as ‘n metafoor om die gesin mee te beskryf sou ook met die begrip **interpreterende gemeenskap** vervang kon word. Dit is ‘n groep mense wat binne ‘n bepaalde konteks hulle lewe op dieselfde manier verstaan en

interpreteer. Hulle lewe uit dieselfde konstellasie van metafore, uitdrukkings, simbole en verhale. Hulle heg waarde en betekenis aan dieselfde dinge. Soos alle ander kulture vertel hierdie kultuur (gesin) stories oor hulleself.”

Uit die laaste omskrywings is dit dus duidelik dat eersgenoemdes meer modernisties is en daarom ook nie net so sou kon geld ten opsigte van die egskeidingsituasie, enkelouer gesinne en hersaamgestelde gesinne nie. Ek vind dus aansluiting in hierdie navorsing by Müller se omskrywing van die gesin as **verhalende kulture** of **interpreterende gemeenskappe**.

3.3 Definisie van egskeiding

Van Staden (1987:5) omskryf egskeiding soos volg:

“Egskeiding is ‘n traumatiese, kritieke, spanningsvolle proses wat die wetlike beëindiging van ‘n huwelik deur ‘n hofbesluit en die vernietiging van die huweliksverhouding impliseer en ‘n verandering van die gesinstruktuur en funksionering, die kommunikasie en ondersteunende netwerk, asook ‘n verandering van die aanpassing, funksionering en interaksies van die gesinslede meebring.”

Van Staden (1992:6) het later die begrip egskeiding soos volg omskryf:

“Egskeiding is die wetlike beëindiging van die huwelik deur ‘n hofbesluit waar dit die traumatiese proses van vernietiging van die huweliksverhouding impliseer, met die gepaardgaande verandering van die gesinstruktuur – en funksionering asook die onderlinge interaksie van die gesinslede, wat aanpassings in kommunikasie en die ondersteunende netwerk meebring.”

Die term “egskeidingsgesin” wys heen na ‘n gesin wat in, of reeds deur die proses van egskeiding is. Dit sluit almal in wat deur hierdie reuse draaipunt in die lewe van ‘n gesin geraak word. Indien ‘n vriendskap verbreek word, bestaan daar geen verbintenis meer nie. Na ‘n egskeiding word daar dikwels verwys na die gewese eggenoot, maar daar kan

nooit gepraat word van die gewese kinders of ouers (“ex-husband/ex-wife” en nooit ex-vader/ex-moeder of ex-kindere) nie. Die kind bly altyd die kind van sy ouers en die ouers bly altyd die ouers van sy kindere (Boszormenyi-Nagy & Spark 1973:3; Van den Eerenbeemt 1995:41).

Ek wil aansluit by Müller wat ‘n egskeiding sou beskryf as vasgeloopde en/of noodstories binne ‘n verhalende kultuur/interpreterende gemeenskap waar daar nie meer tot dieselfde verstaan en interpretasie gekom word nie. Hierdie gebeure lei daartoe dat hierdie kultuur of gemeenskap vervreem word en vernietig word. Nou ontstaan daar krisisstories en elke krisisgebeurtenis roep by elke mens ‘n eie unieke verhaal na vore.

3.4 Statistiek oor egskeiding

Volgens die jongste statistiese gegewens van Statistiek Suid-Afrika, soos op 26 Maart 2003, word die volgende gegewens bekend gemaak. Die aantal amptelike aangetekende huwelike wat in 2002 voltrek was in Suid-Afrika was 143 391 wat ‘n toename van 2 933 was in vergelyking met die 140 458 in 1999. Die Statistiekdiens toon dan ook aan dat die egskeidingsyfer van 1999 (37 098) hoër was as in 2000 (34 102). Dit het tot gevolg dat die egskeidingsyfer vir getroude pare heelwat laer was in 2000 (595 per 100 000 getroude pare). Die statistiek van 1990, ± tien jaar gelede het daarop gedui dat sowat 20 031 pare geskei het teenoor 24 266 pare in 1992.

Dit is ook interessant om daarop te let dat die gemiddelde ouderdom van die huwelik waarbinne egskeidings plaasvind, gemiddeld tussen vyf en nege jaar is.

Die hoeveelheid minderjarige kindere wat direk deur egskeiding geraak word, het ook met 17% afgeneem. In 1999 is 45 331 minderjarige kindere en in 2000 was 38 833 minderjarige kindere direk deur egskeiding geraak. Die grootste hoeveelheid minderjarige kindere wat direk deur egskeiding geraak is, was by die blanke bevolkingsgroep naamlik in 1999 ‘n getal van 15 579 en in 2000 ‘n getal van 15 500. Hieruit kan interessante afleidings

en aannames gemaak word. Ek sal dit graag wil aandui in die volgende staafdiagramme en lyngrafieke soos verskaf deur Statistiek Suid-Afrika op 20 Maart 2003.

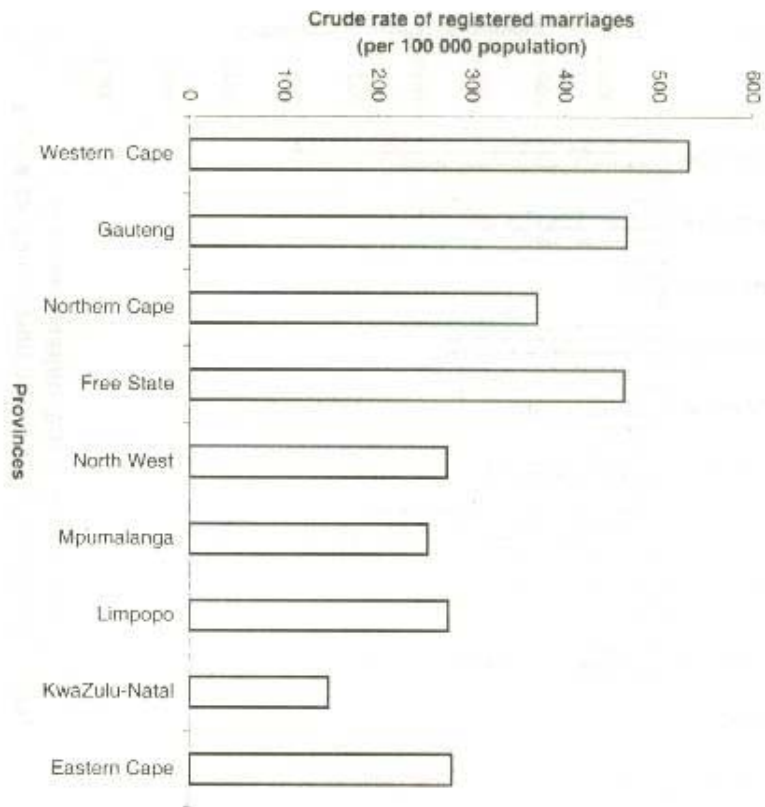

Figure 1a: Crude rate of registered marriages by provinces, South Africa, 1999.

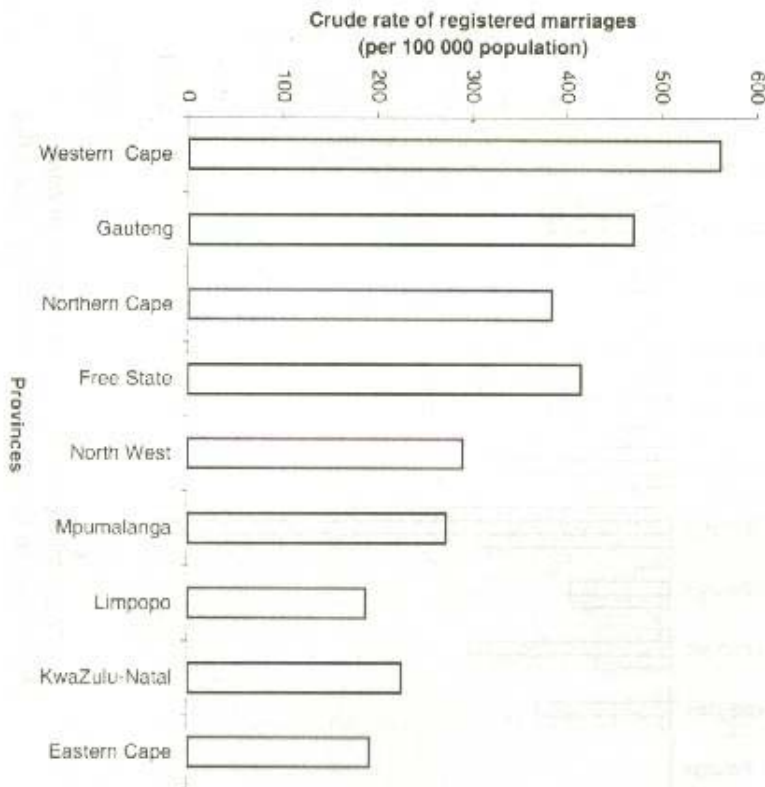

Figure 1b: Crude rate of registered marriages by provinces, South Africa, 2000.

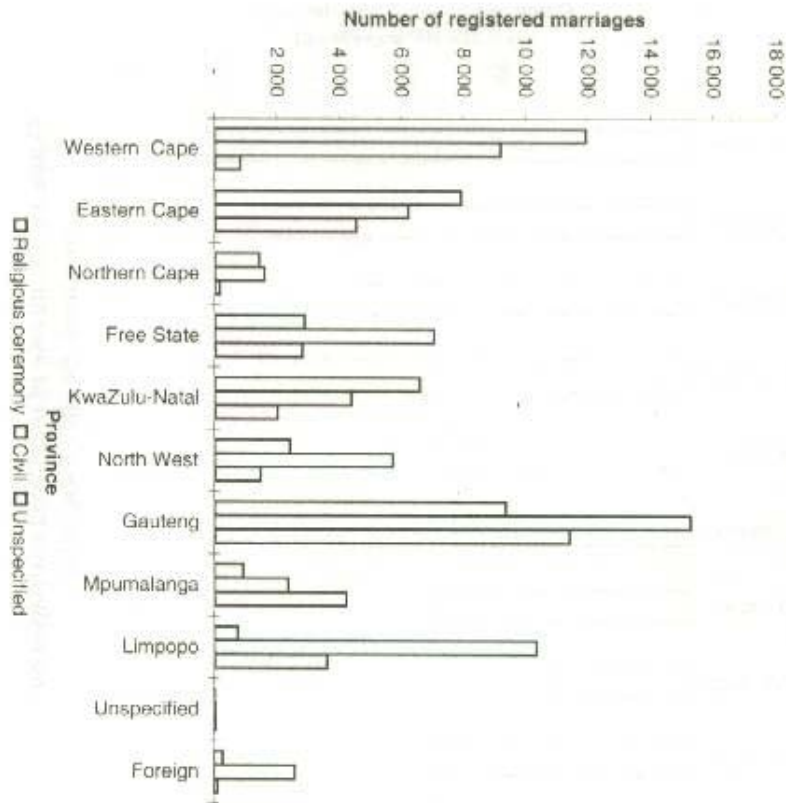

Figure 2a: Registered marriages in provinces by way of solemnisation, South Africa, 1999.

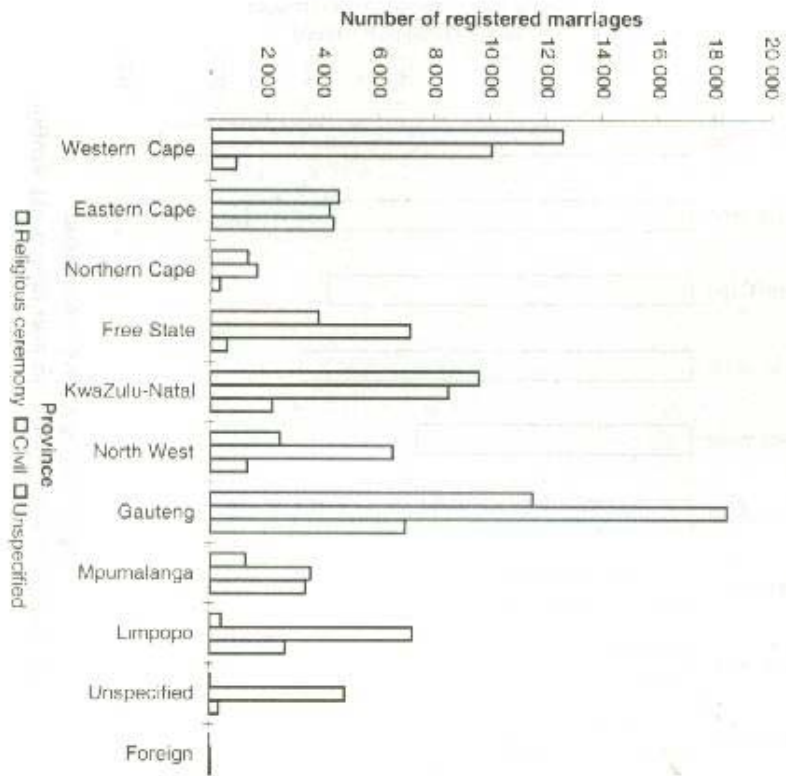

Figure 2b: Registered marriages in provinces by way of solemnisation, South Africa, 2000.

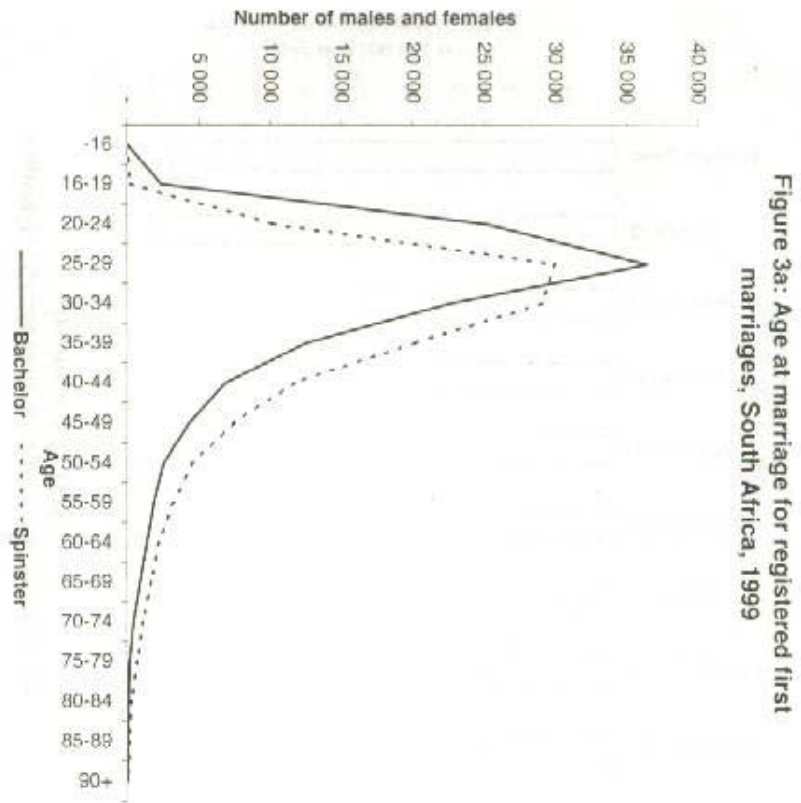

Figure 3a: Age at marriage for registered first marriages, South Africa, 1999

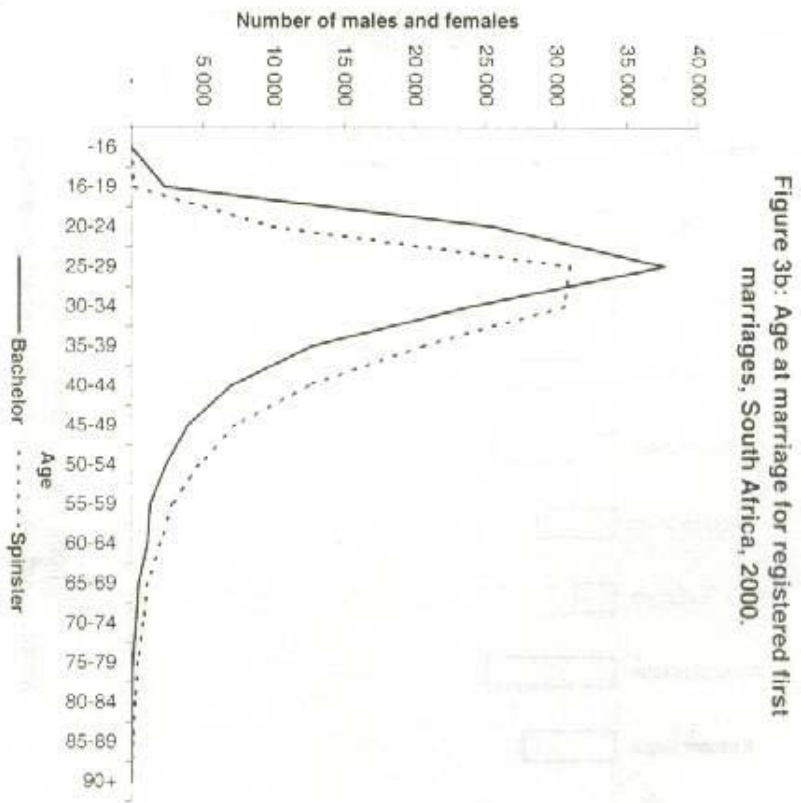

Figure 3b: Age at marriage for registered first marriages, South Africa, 2000

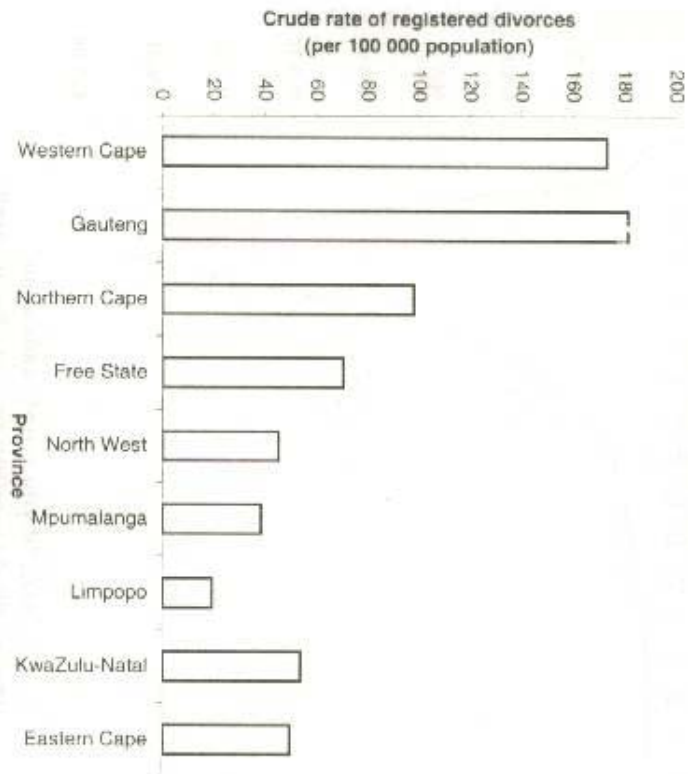

Figure 4a: Crude rate of registered divorces by province, SA, 1999.

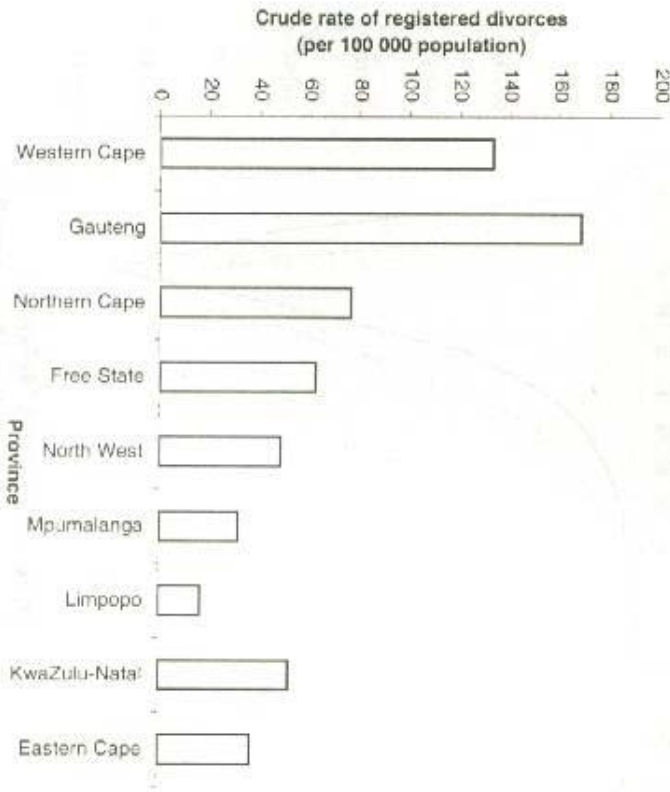

Figure 4b: Crude rate of registered divorces by province, South Africa, 2000.

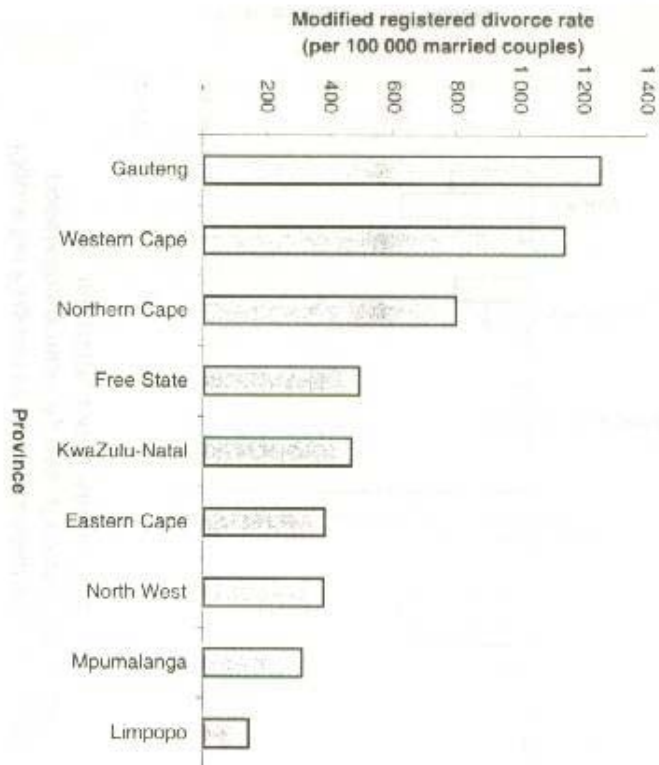

Figure 5a: Modified divorce rates per 100 000 married couples by province, South Africa, 1999

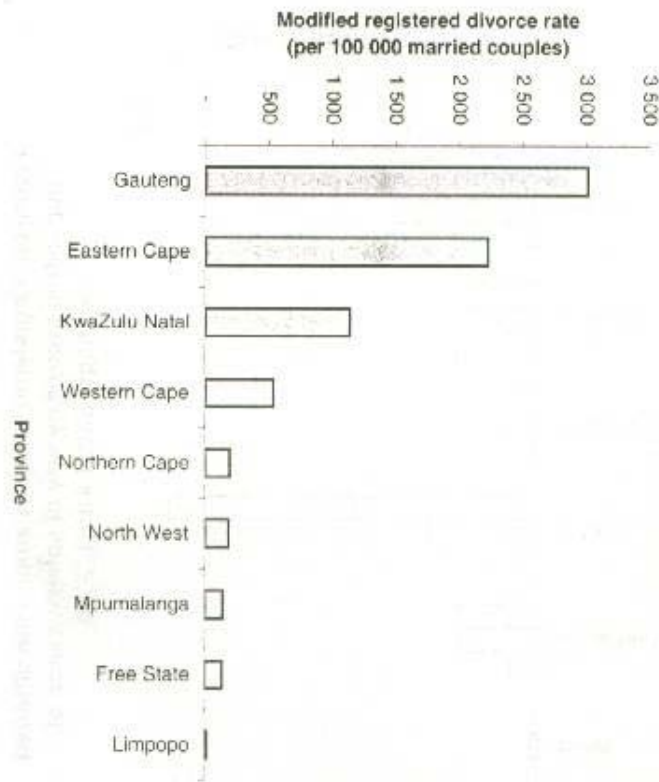
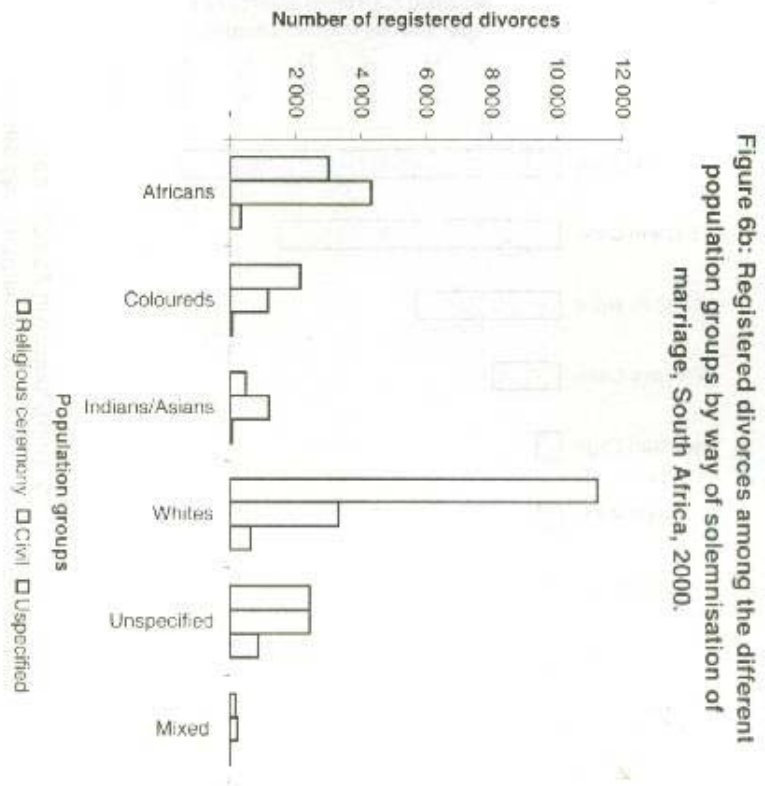
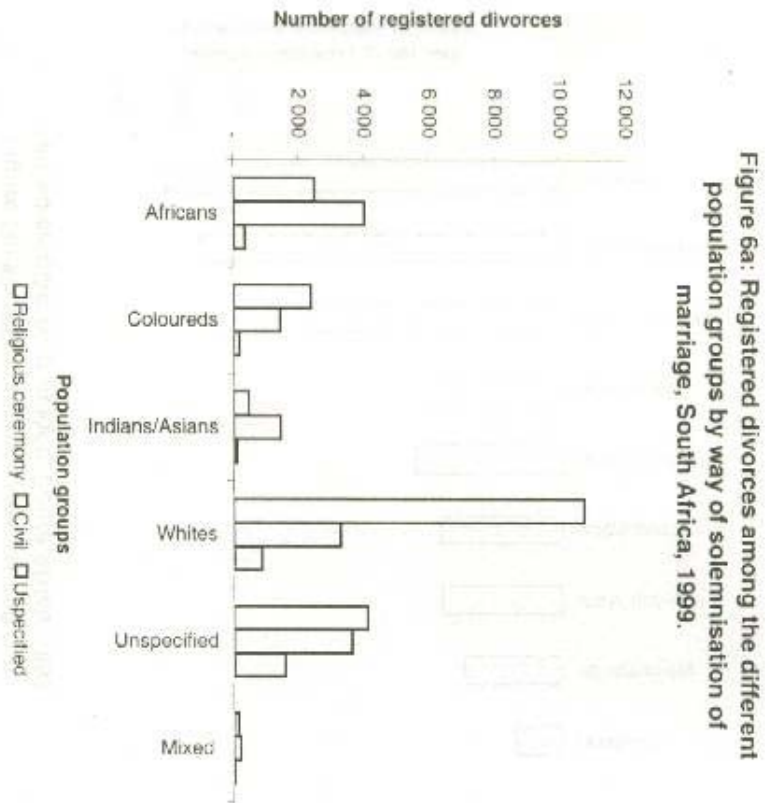

Figure 5b: Modified divorce rates per 100 000 married couples by province, South Africa, 2000.

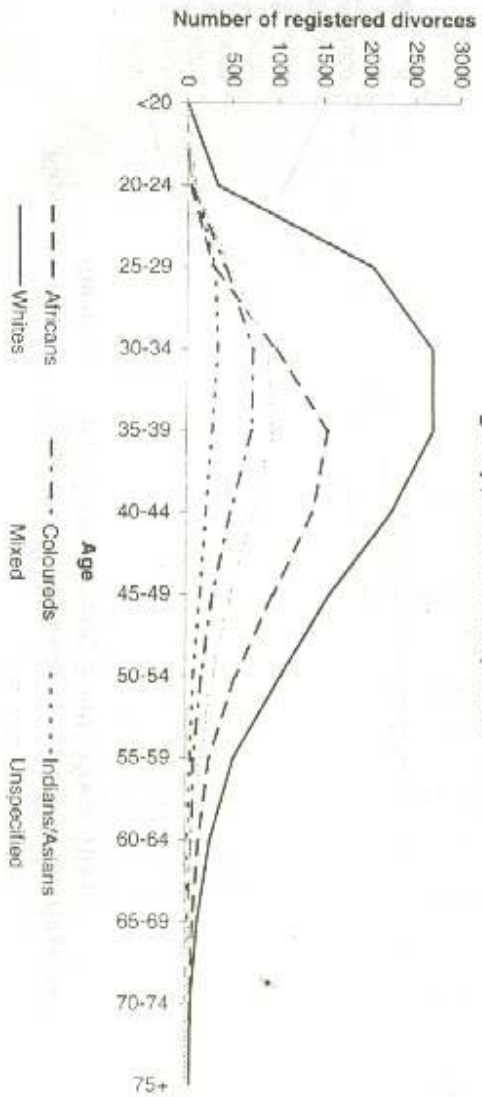

Figure 7a: Age pattern of registered divorces for males by population group, South Africa, 1999.

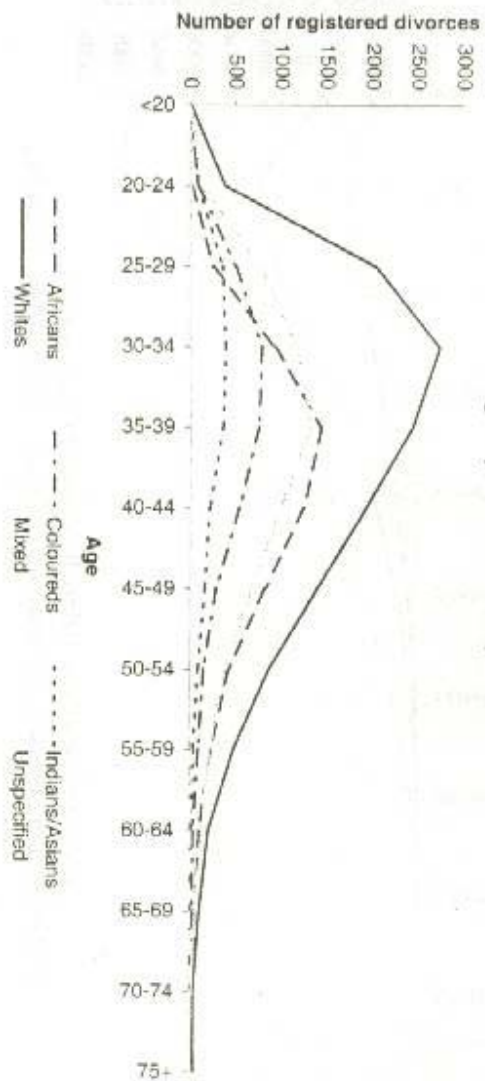

Figure 7b: Age pattern of registered divorces for males by population group, South Africa, 2000.

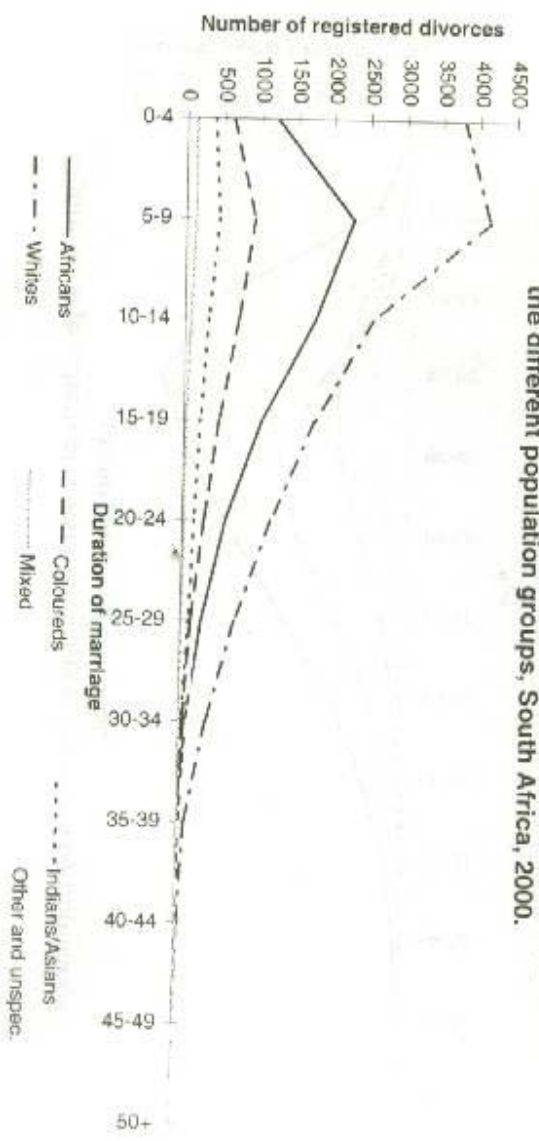

Figure 8b: Number of registered divorces by duration of marriage for the different population groups, South Africa, 2000.

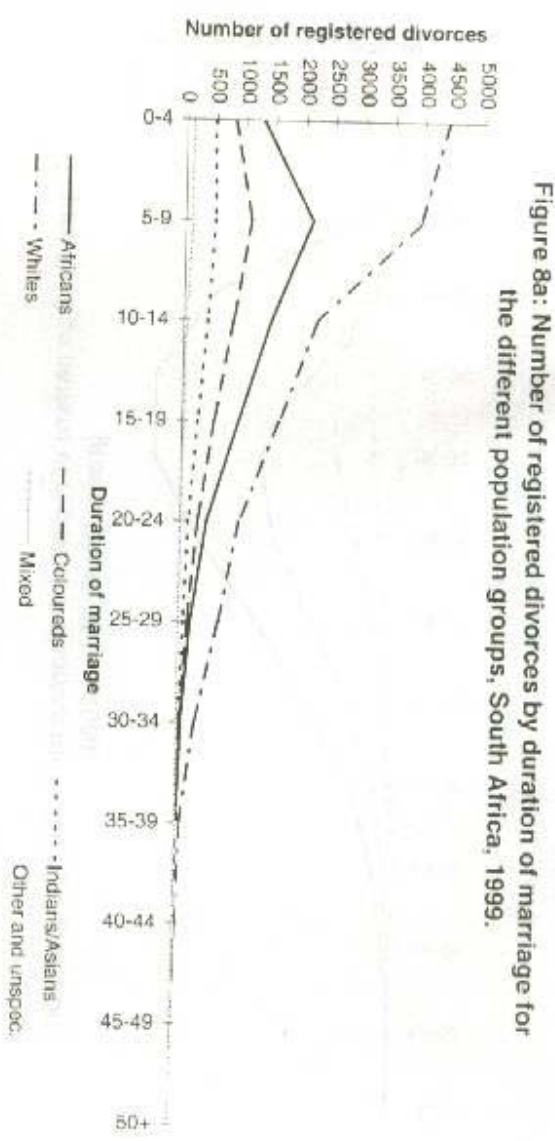
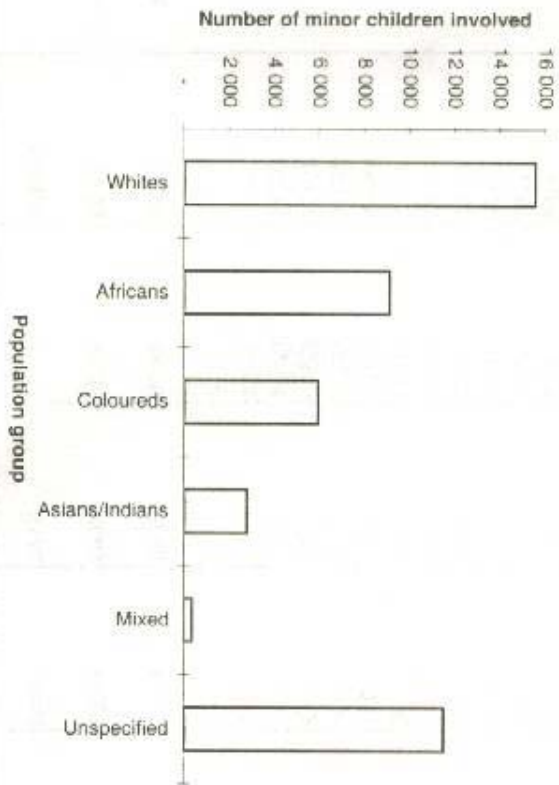
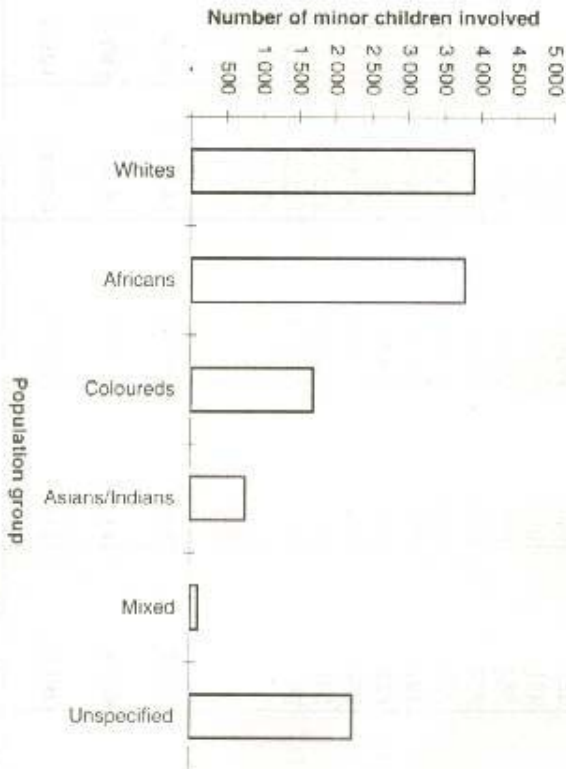

Figure 8a: Number of registered divorces by duration of marriage for the different population groups, South Africa, 1999.

Figure 9a: Number of minor children involved in registered divorces among the different population groups, South Africa, 1999.

Figure 9b: Number of minor children involved in registered divorces among the different population groups, South Africa, 2000.

3.5 Tipiese kenmerke van 'n verbrokkelende huwelik

Wanneer daar 'n krisis/trauma binne 'n verhalende kultuur of interpreterende gemeenskap ontstaan, is daar sekere kenmerke wat duidelik bevestig dat daar probleme is.

- "Die agtergrond, kultuur en verhoudinge in die gesin van herkoms toon groot verskille en die beïnvloeding van die kinders is negatief.
- Afbrekeende interaksie bestaan en die individue is emosioneel onvolwasse.
- Ontrouheid van een of albei van die huweliksmaats voor of in die huweliksverhouding veroorsaak wantroue, spanning en seksuele wanaanpassing in die huweliksverhouding.
- Die huwelikskeuse is gebrekkig en die motief vir huweliksluiting ongewens. Die sedelike hoedanighede, waardes en norme vertoon ook groot verskille.
- Die kommunikasie is geblokkeerd en destruktief. Rolpatrone en verwagtings is vir een of albei die huweliksmaats onaanvaarbaar.
- Konflik veroorsaak verwydering en daar is huweliksonenigheid tussen die huweliksmaats. Konflik wat negatief aangewend word, veroorsaak fisiese, emosionele en psigiese aftakeling in die huweliksverhouding.
- Die huweliksmaats is onaanpasbaar as gevolg van onverenigbare karakters met gevolg dat skeiding of verwydering ontwikkel.
- Die spanningsvolle gesinsituasie en afbrekeende interaksie tussen die individue ontstaan as gevolg van versteurde persoonlike verhoudinge.
- 'n Finansiële dilemma ontwikkel as gevolg van die huweliksmaats se onvermoë en geblokkeerde kommunikasie ten opsigte van beplanning, begroting en besteding.
- Verskillende kerkverbande van die huwelikspaar maak ooreenstemming onmoontlik.
- Probleme met skoonfamilie kom voor" (Van Staden 1992:11).

3.6 Die krisis van egskeiding

'n Huwelik wat misluk veroorsaak talle krisisse wat oorvloei na verskillende fasette van die huweliksmaats se persoonlike lewe. Dit raak ook almal wat direk by hulle betrokke is en aan hulle verwant is soos kinders, familie, vriende, ouers en kollegas by die werk. 'n

Egskeiding is traumaties en daarom moet hierdie krisisse betyds geïdentifiseer en hanteer word in die terapeutiese situasie en in dié geval die mediasie situasie. Louw (1983:196) noem die volgende elemente van die krisis van egskeiding:

- **Egskeiding as 'n identiteitskrisis** – Egskeiding bring mee dat 'n gevoel van mislukking en minderwaardigheid die ganse gevoelswêreld van so 'n persoon oorheers. Hierdie gevoel van mislukking word geprojekteer op feitlik alle verhoudinge waarin so 'n persoon leef. Die vader en moeder ervaar hulleself as 'n mislukking teenoor hul kinders; die man raak onseker van homself in sy werksituasie en ervaar 'n beroepskrisis. Egskeiding is 'n pyn wat die self in sy diepste behoeftes tref. Die gevoel van eiewaarde en die behoefte om deur iemand gewaardeer te word, word 'n knou toegedien. Vir so 'n persoon is dit baie moeilik om te besef dat, alhoewel die huwelik misluk het, die ganse wêreld nog nie in duie gestort het nie.
- **Egskeiding as 'n sekuriteitskrisis** – Egskeiding tas die basiese vertroue van die mens aan; dit ruk aan sy emosionele sekuriteit. So 'n persoon kan as gevolg van die egskeiding maklik vetroue in homself, sy medemens en die lewe verloor. Die gevolge van teleurstelling loop deur na sy behoefte aan vastigheid en stabiliteit.
- **Egskeiding as 'n sosiale krisis** – Egskeiding veroorsaak dat die bekende onbekend raak. Die ou vriendekring is nie meer dieselfde nie. Na 'n egskeiding moet 'n persoon dikwels verhuis en in 'n vreemde omgewing aanpas.
- **Egskeiding as 'n gesinskrisis** – Die uitwerking van 'n egskeiding op gesinsbande is onberekenbaar groot. Die betrokke ouer wat vir die opvoeding van die kinders verantwoordelik sal wees, verkry 'n nuwe rol. So 'n persoon moet meteens 'n dubbele verantwoordelikheid aanvaar. Dit raak ook die kinders direk binne die egskeidingsituasie.
- **Egskeiding as ekonomiese en beroepskrisis** – Egskeiding kan beteken dat iemand se beroep in die gedrang kom. As gevolg van twyfel oor die aard van die roeping binne werkverband, kan die beroepsituasie onsekerheid meebring. Die egskeiding kan spanning bring tussen werkgewer en werknemer. Indien die

betrokke persoon 'n baie verantwoordelike pos beklee, kan die egskeidingsgebeure die naam van 'n firma in gedrang bring en 'n verleentheid skep.

- **Egskeiding as 'n eksistensiële krisis** – Egskeiding is radikaal. Dit vreet aan die wortels van ons bestaan en skep 'n vakuum in ons behoefte aan liefde en waardering. Daarom raak die egskeiding iemand in sy totaliteit en tas dit alle lewensverhoudinge aan; dit skep 'n diepgewortelde gevoel van onbehae, onvergenoegdheid en onervuldheid.
- **Egskeiding as 'n godsdienstige- en gesinskrisis** – Egskeiding tas jou hele waardesisteem aan. Die persoon wat nie wou skei nie, voel vuil, besmet en vernederd. Die gevoel van mislukking kan oorgaan in twyfel oor die sinvolheid van bestaan. 'n Persoon kan selfs begin twyfel of God werklik betrokke is.

3.7 Die profiel van die geskeide persoon

Dit kan interessant wees om na die moontlike profiel van 'n geskeide persoon te kyk. Uit hierdie profiel kan daar binne die terapeutiese en mediasiesituasie talle verhale na vore tree. Botha (1995:12) beweer dat hierdie profiel in die mediasiesituasie veral as 'n waardevolle gespreksgenoot/medenavorser kan meewerk. Die volgende punte kan moontlik onderskei word:

- **Verpletterende ideale** – As gevolg van die egskeidingsituasie verkeer baie persone in 'n skoktoestand weens talle verpletterende ideale wat nie gerealiseer het nie. Geen persoon trou om te skei nie en daarom bly 'n egskeiding vir almal 'n traumatiese gebeurtenis wat diepliggende vrae laat ontstaan oor drome, ideale en 'n toekomsverwagting.
- **Skuldgevoelens** – Skuldgevoelens ontstaan gewoonlik by al die betrokke partye omdat daar nie aan die verwagtinge voldoen is van 'n gelukkige huwelik nie. Dié skuldgevoelens kan elke persoon op hom/haarself rig of op ander partye betrokke. Kinders beleef ook heelwat skuldgevoelens binne die egskeidingsituasie wat moeilik

identifiseerbaar en hanteerbaar is. Daar is gewoonlik ook heelwat skuldgevoelens ten opsigte van die persone se godsdienstebeleving, waardes en Godsbeleving.

- **Stigma** – Persone wat by 'n egskeiding betrokke is, kom baie gou agter dat daar 'n bepaalde stigma kleef aan geskeides. Hierdie stigma het veral in die verlede dit bemoeilik om sinvol in te skakel by die kerklike gemeenskap, die sosiale gemeenskap asook by die werkgemeenskap.
- **Menswaardigheid** – Die geskeides, en persone daarby betrokke, se menswaardigheid en selfbeeld word gewoonlik direk aangetas en afgebreek deur die egskeidingsituasie. Die persone sukkel gewoonlik om weer sinvol voort te lewe ten opsigte van hul eie menswees, maar ook ten opsigte van sinvolle verhoudinge met mense rondom hulle.
- **Eensaamheid en alleenheid** – Een van die tipiese kenmerke van 'n geskeide persoon is dikwels die eensaamheid en alleenheid wat direk gekoppel word aan die geskeide. Soos reeds aangedui, kleef daar steeds 'n stigma aan geskeides en dit veroorsaak dat baie van hulle eensaam en alleen raak. Depressie, drankmisbruik en ander psigosomatiese simptome word gewoonlik sigbaar as gevolg van bogenoemde probleme.
- **Jaloesie en onverdraagsaamheid** – Geskeide persone beleef dikwels 'n sterk mate van jaloesie ten opsigte van die persone wat direk of indirek verantwoordelik was vir die verbrekking van die huwelik. Daar is dikwels ook heelwat onverdraagsaamheid teenoor die kinders, die ander partye en/of ouer asook ouers, familie en vriende.
- **Oor-reaksie** – Daar vind gewoonlik oor-reaksie plaas indien persone te min ideale of te veel ideale vir hulleself begin stel tydens en na die egskeidingsituasie. Indien daar te min ideale gestel word, kan so 'n persoon se lewe baie eenvoudig en leeg raak. Aan die ander kant is dit ook gevaarlik indien 'n persoon oor-idealiseer want dan raak hy/sy gewoonlik moedeloos omdat die drome en ideale asook talle projekte wat geïdealiseer word, nie verwerklik word nie.
- **Moedeloosheid en depressie** – As gevolg van 'n voortslepende egskeidingsgeding, finansiële probleme, disfunksionele verhoudings met die ander

huweliksmaat en kinders, kom moedeloosheid en depressie dikwels voor. Hierdie situasie kan baie nadelige gevolge hê vir die betrokke persoon en al sy/haar ander verhoudinge.

3.8 Die egskeidingsproses

Egskeiding is nie iets wat gewoonlik dadelik plaasvind en spoedig afgehandel word nie. Daar gaan soms maande en jare verby voordat die hele saak afgehandel is. Dit is daarom noodsaaklik dat die terapeut, medenavorser en mediator bewus sal wees van die moontlike proses wat behoort te volg indien daar sprake is van 'n egskeiding. Coetzee (1999:199) noem 'n paar punte wat verreken moet word tydens die egskeidingsproses:

3.8.1 Individuele bewuswording (keuse tot egskeiding)

In die meeste egskeidings is die besluit tot 'n egskeiding gewoonlik nie willekeurig nie. Gewoonlik besluit een van die huweliksmaats, en somtyds albei, dat 'n egskeiding al uitweg is uit die krisis wat hulle binne hul huwelik beleef. Talle onsekerhede is tydens hierdie fase op die voorgrond. Daar moet teenoor alle partye asook die kinders, familie en vriende bekend gemaak word dat 'n egskeiding gaan plaasvind. Die bekendmaking van die egskeiding, asook die trauma en seer daarmee saam, maak dit vir al die partye soveel moeiliker om binne die normale huweliksverhouding voort te gaan. Die wyse waarop die bekendmaking geskied, bepaal baie keer die res van die egskeidingsproses (Ahrons 1994:87-97).

3.8.2 Gesinsbewuswording (aankondiging)

Een van die krisisse wat gewoonlik 'n deurslaggewende rol speel, is hoe en waar die besluit tot egskeiding aangekondig moet word. Moet hierdie besluit teenoor die kinders, familie en vriende direk oorgedra word? Sou dit wenslik wees dat die hele gesin bymekaar moet wees alvorens die voorneme tot egskeiding bekend gemaak word? In albei gevalle

moet daar rekening gehou word met die trauma van egskeiding en die direkte invloed wat die aankondiging op almal gaan hê wat betrokke is. Gevoelens van woede, teleurstelling, mislukking asook skok gaan gewoonlik gepaard met die aankondiging.

3.8.3 Sisteemskeiding (skeiding)

Baie geskeide egpare onthou die dag van skeiding as die begin van die egskeiding. Dit is die oomblik wanneer die kinders gewoonlik vir die eerste keer die implikasies van die egskeiding besef. Voorheen was hulle gewoonlik bewus van wat moontlik kan gebeur, maar noudat die realiteit van die egskeiding hulle tref, ontstaan daar talle emosies wat nie altyd maklik hanteerbaar is nie. Die finaliteit van die egskeiding tref hulle gewoonlik eers indien een van die ouers die huis verlaat. Vir sommige persone beteken die skeiding dat alles verby is, terwyl dit vir ander 'n afkoeltydperk is om te kyk of die skeiding nie moontlik die probleme kan oplos nie. Talle ouers en kinders beskou hierdie fase as die einde van 'n spanningsvolle tydperk, want dit blyk asof alles in 'n rigting begin beweeg. Die tydperk staan ook gewoonlik bekend as 'n tydperk van voorlopige normloosheid. Die ou rolle en norme verdwyn en nuwes moet gevorm word. Die toekoms van die gesin is nie baie duidelik nie en daar is ambivalente gevoelens en onsekerhede. Die skeiding bring gewoonlik groot veranderinge mee as gevolg van skoolverwisseling asook nuwe woon- en werksomgewing ens. Kinders het die reg om te weet wat in hul lewens gaan gebeur en hulle het voldoende tyd nodig om hul gevoelens te verwerk en tyd met albei ouers deur te bring (Ahrons 1994:110).

Volgens talle kenners is dit nodig dat die kinders tydens dié fase volledig ingelig en begelei word op die pad wat moontlik voorlê. Indien moontlik, moet albei ouers probeer om saam te werk om dit sodoende vir die kinders makliker te maak om die hele situasie te hanteer.

Die gemelde drie fases vorm die kern van die emosionele egskeiding. 'n Kombinasie van die langsame gevoelens van verbintenis aan die maat, die ambivalensie van die keuse om te skei en die onsekerheid ten opsigte van die toekoms, maak hiervan 'n tydperk van 'n

soeke na die self, angstige ongemak en wisselende, maar intense begeertes. Dit is normaal indien ekstreme emosionele gevoelens gedurende hierdie tydperk ervaar word (Ahrons 1994:117).

3.8.4 Sisteemherorganisasie (formele skeiding)

Ná die egskeding afgehandel is, vind 'n proses plaas met twee komponente wat op mekaar inwerk naamlik die gevolge van die egskeding en die aanpassing by die gevolge. Die gevolge kan positief, neutraal of negatief wees, wat die omvang van die aanpassings bepaal. Dit behels die heraanpassing by die nuwe omstandighede wat ontstaan het as gevolg van die egskeding soos byvoorbeeld die veranderinge in die woon/werkplek, finansiële situasie, sosiale lewe, kerklike gemeenskap, rolverdeling ens. Onaangename argumente tussen die ouers moet vermy word en die kinders se belange moet nou voorop gestel word.

Ahrons (1994:125-126) meen dat navorsers saamstem dat die volgende twee faktore bepalend is vir die keuse oor die beste belange vir die kinders:

- Die onderhouding van familieverhoudinge wat vir hulle belangrik is, en wat vir hulle betekenis gegee het in hul lewens voór die egskeding, strek die kinders tot voordeel. Dit beteken dat nie slegs die ouers nie, maar ook die uitgebreide familie, 'n rol kan speel.
- Dit is voordelig vir die kinders indien die verhouding tussen hul ouers oor die algemeen ondersteunend en samewerkend is.

In die herorganisering van die nuwe gesinsisteem is dit belangrik om met bogenoemde rekening te hou, want dit is gedurende hierdie fase wat die realiteit van die egskeding tot almal deurdring en die gevolge van die egskeding meer duidelik na vore tree. Elke persoon begin die omvang van die verlies meer intens ervaar. Ten einde aanpassings te

maak, help dit om kompromieë aan te gaan, aanpasbaar te wees en om erkenning te gee (Ahrns 1994:191).

3.8.5 Herdefiniëring van die sisteem (gevolge van die skeiding)

Stelselmatig bereik die gesin die punt van herdefiniëring en nuwe funksionering as 'n nuwe sisteem. Almal begin stabiliseer en vind sy/haar plek binne die nuwe sisteem. Die begin van hierdie fase kan nie spesifiek aangedui word nie, maar word bepaal deur verskillende faktore soos persoonlikheid, lewensfase en die tipologie van die egpaar. Vir die egpaar met kinders word die gevolge van die egskeiding hoofsaaklik deur hul eie ontwikkelingsfase asook die ouderdom van die kinders bepaal (Ahrns 1994:206). Elkeen se unieke plek en posisie binne die nuwe sisteme moet duidelik uitgespel word om sodoende probleme te voorkom.

Bogenoemde vyf fases van die egskeidingsproses word gekenmerk deur verskillende krisispunte wat op 'n sinvolle manier hanteer moet word. Telkens wanneer die mens met spanningsvolle situasies gekonfronteer word, word teruggegryp na bekende hanteringsmeganismes. In die geval van egskeiding word elke oorgang voorafgegaan deur 'n toename in spanning. Aan die einde van elke oorgang bereik die spanning 'n plato of verminder die spanning in 'n redelike mate (Ahrns 1994:78).

3.9 Die stadiums gedurende die egskeidingsproses

Daar word verskillende stadiums gedurende die egskeidingsproses geïdentifiseer. Die stadiums gaan net kortliks aangedui en bespreek word.

- **Emosionele egskeiding** – Dit vind gewoonlik weke, maande en selfs jare voor die wettige egskeiding plaas. Persone het lankal emosioneel van mekaar onttrek en bande verbreek alhoewel hulle steeds wettig getroud is. Die emosionele egskeiding vorm deel van die eerste fase van die egskeidingsproses

en kan van tyd tot tyd erg traumaties wees en ander tye kan dit baie rustig en normaal wees binne die huwelik.

- **Wetlike egskeiding** – Die wetlike egskeiding volg gewoonlik op die emosionele egskeiding. Dit verleen meer finaliteit aan die hele proses. Gedurende die fase word die prokureurs/mediators, kinders, familie en vriende gewoonlik ook meer direk by die egskeidingsproses betrek. Gedurende hierdie fase loop die emosies baie hoog want al die partye hierby betrokke word direk daardeur geraak.
- **Ekonomiese egskeiding** – Geen huwelik se finansiële stand sal ooit weer dieselfde wees na die egskeiding afgehandel is nie. Al die partye word finansiël direk geraak deur die egskeiding. Gewoonlik is albei partye asook die kinders finansiël swakker daaraan toe as voór die egskeiding. Die verdeling/verkoop van die bates asook die invloed wat die laste van die boedel op die egskeiding het, kan ook groot spanning op die partye plaas.
- **Mede – ouerlike egskeiding** – Dit gebeur wanneer die egskeiding reeds 'n voldonge feit is. Albei ouers moet nou besluit watter staande prosedures hulle ten opsigte van die kinders gaan toepas. Indien partye skei, is hulle eks-man en eks/vrou maar hulle is nooit eks-ma en eks-pa nie. Dit beteken dat hulle ten spyte van 'n egskeiding vir 'n geruime tyd nog met mekaar sal moet beraadslaag in belang van die kinders.
- **Gemeenskap egskeiding** – Sodra die sosiale vriendekring, gemeentede en persone by die werk hoor van die egskeiding, het dit gewoonlik 'n groot impak op albei partye. Persone kan begin skinder, eie afleidings maak, stertjies aanlas of sommer net negatief staan teenoor die partye. Albei partye kan in die situasie baie seerkry en 'n krisis beleef as gevolg van die onttrekking en/of ondersteuning van sommige mense aan een of aan beide partye.
- **Psigiese egskeiding** – Dit vind die dag in die hof plaas waar die huwelik deur die Hoogeregshof amptelik ontbind word. Die proses kan weke, maande en selfs jare neem voordat dit finaal afgehandel word. Finansiël en emosioneel word albei partye tot die uiterste beproef. Alhoewel dit die finale fase in die

egskeidingsproses is, is dit nog nie die einde van die verbintenis van die partye nie. Dit geld veral vir partye waarby kinders betrokke is (Botha 1995:15).

3.10 Die reaksies op die egskeiding

Omdat egskeiding so 'n traumatiese proses is, kan daar verskeie reaksies by verskillende persone plaasvind gedurende die proses. Van die mees algemene reaksies wat gewoonlik kan voorkom, is die volgende:

- **Stres en spanning** – Die tydperk voor, tydens en ná die egskeiding word gekenmerk deur intense stres en spanning. Die finansies, die optrede van die kinders, familie en vriende se gesindheid asook ander veranderinge binne die huwelik- en gesinsisteem laat die stres en spanning dikwels dramatiese toeneem.
- **Ambivalensie** - Gevoelens en emosies wissel soms taamlik vinnig in die egskeidingsituasie. Dit kan gebeur dat die persoon die een oomblik goed en rustig voel, en dat iets daarna die rustigheid versteur en geweldige intense emosies beleef word en uitbarstings voorkom.
- **Eensaamheid** - As gevolg van die verwydering wat reeds plaasgevind het in die huwelik kan persone selfs binne die huwelik baie eensaam en alleen wees. Tydens die proses van die egskeiding tree die eensaamheid ook gewoonlik voor, tydens en ná die egskeiding na vore as 'n werklikheid waarmee beslis rekening gehou moet word. Die sosiale omgewing waarbinne hulle geleef het, asook die vriendekring, speel 'n direkte rol. Dit is veral die vrou wat direk hierdeur geraak word, want min van die oorspronklike gesamentlike vriende bly.
- **Depressie** – As gevolg van die stres, spanning en eensaamheid verval persone baie maklik in depressie. Dit is daarom belangrik om 'n steunstelsel te hê wat kan omsien na die belange van die persone. Die gewone prosesse van rou smart wat by die dood van 'n persoon geld, moet ook binne die egskeidingsituasie deurgewerk en afgehandel word.

- **Heromleining van die selfbeeld, identiteit en rolle** – Al die veranderinge wat plaasgevind het, moet nou sinvol hanteer word. Dit beteken dat daar na elke persoon se menswees omgesien moet word. Die selfbeeld wat skade gely het in die proses, sal dringend aandag moet geniet en opgebou moet word. Dieselfde geld vir elke persoon wie se identiteit deur die hele proses aangestas is. Dié verandering bring mee dat daar ook opnuut na die verskillende rolle binne die nuwe situasie gekyk moet word.
- **Positiewe reaksies** – In baie gevalle is een van die mees positiewe reaksies na 'n egskeiding, 'n reaksie van verligting. As gevolg van die stres, spanning en trauma van die egskeiding beleef baie persone 'n nuutgevonde vryheid en verligting na die afhandeling van die hele proses. Baie persone doen ook nou moeite om verhoudinge met die kinders en met die ander party te bou om sodoende 'n meer stabiele milieu te skep vir almal.

3.11 Die rouproses tydens die egskeiding

Dit is interessant om daarop te let dat dieselfde rouproses wat tydens die verlies van 'n persoon beleef word deur die dood, ook tydens die proses van egskeiding beleef word. Om die proses sinvol te deurloop, is dit baie belangrik dat die persone realisties sal wees rondom die verskillende fases. Daar moet seker gemaak word dat die fases sinvol deurgewerk is alvorens persone hul lewe weer met balans kan voortsit. Indien daar nie sinvol deur die proses gewerk word nie, kan persone vashaak by ván die fases en dít kan verreikende gevolge vir hulself, die kinders en almal ná aan hulle hê (Botha 1995:17-22). De Klerk (1977:127) onderskei verskillende fases tydens die rouproses met die verlies van iemand. Dit kan ook vergelyk word met die verskillende fases soos aangetoon deur Duncan en Kübler-Ross:

<i>DUNCAN</i>	<i>KÜBLER-ROSS</i>	<i>DE KLERK</i>
1. Skok	1. Ontkenning	1. Verwarde fase
2. Ontkenning	2. Opstand en woede	2. Soekende fase
3. Verdedigende terug-houding	3. Onderhandeling	3. Vormingsfase
4. Erkenning	4. Terneergedruktheid	4. Ordeningsfase
5. Aanpassing	5. Aanvaarding	

3.12 Kinders as gemarginaliseerdes in die egskedingsproses

Gerkin (1991:54) sê dat algemene waarhede (“common sense”) van die samelewing nie sonder meer aanvaar kan word nie. Dit is uiters belangrik dat dit bevestig moet word. Dit sou beteken dat daar nie net na die dominante diskoerse en eksperts geluister moet word nie, maar ook na die gemarginaliseerde stemme wat nie inpas by dit wat as vanselfsprekend aanvaar word as die waarheid nie. ‘n Gemeenskap het dikwels alternatiewe idees en visies van wat goed en reg is ten opsigte van die gemarginaliseerdes. Dit is daarom uiters belangrik om doelbewuste aandag te gee aan die persone wat buite die dominante diskoers staan. Indien daar na die stemme geluister word en aan hulle die geleentheid gegee word om deel te neem aan die gesprek, word ‘n volledige prentjie geskilder van die situasie.

Persone wat in modernisme gemarginaliseer geraak het deur die dominante diskoerse, se stemme moet doelbewus gehoor word en hulle moet ‘n plek en stem kry in die diskoers (Rossouw 1995:87).

Dit is van uiterste belang om met die egskedingsmediasieproses juis aandag te gee aan die gemarginaliseerde stemme van die kinders in die egskedingsituasie. In die verlede het die klem dikwels net op ‘n sekere diskoers geval wat deur die ouers op die tafel geplaas was. Met die koms van die Gesinsadvokaat, gesinshowe en mediasie het dit

meer realisties geword om die kinders te bemagtig en sodoende hul stem voór, týdens en ná die egskeiding duidelik te hoor.

Lachs (2002:9) sê dat die toewyding wat ouers teenoor hul kinders toon tog 'n groot rol speel gedurende die egskeiding en in die mediasieproses:

“The concern for the well-being of the children has repeatedly been noted as having a positive impact on the outcome of divorce mediation (Burrell, Narus, Bogdanoff and Allen 1994), as have shared views of how the children should be brought up and confidence in each other’s parenting (Zeidel,1988). Conversely, prognosis is poor for couples who are highly disputed about their children (Coyle and Caron, 1979; Pearson and Thoennes, 1989). Kelly, Gigy, and Hausman (1988) found indications that couples with children who chose mediation were more interested in reducing hostility and improving communication to enable a continuing longterm partnership in parenting than couples who chose adversarial divorces.”

White (2000:12) doen baie moeite rondom die narratiewe wat ons aantref by kinders as gemarginaliseerdes en sê die volgende:

“Not all narratives that construct children’s expressions as a manifestation of human nature are venerating of childhood. For example, there are those popular narratives that construct children’s nature to be unruly and uncivilized, and in need for very considerable guidance, training, and even taming, without which, it is understood, children will grow up to become antisocial, impulsive and disinhibited adults. According to these narratives, rather than children having a truer consciousness of the world as it really is, their understandings of life are often classed as creative and cute, but naïve. Rather than expressing a true wisdom, the thinking of young minds, it is said, is marred by faulty and inaccurate cognitions, and features an inability to grasp the facts of life in the way the more disciplined and mature minds are able to do. In these narratives, childhood is synonymous not with originality, but with, immaturity.”

Kinders word direk betrek as medenavorsers in die mediasieproses. Dit help die kinders om hul sê te sê en sodoende gehoor te word in die hele egskeidingsproses. McIntosh (2000:61) stel dit soos volg: “Most clearly, parents from the child-inclusive sample reported that their children had gained something from the mediation process, regardless of the parents’ views on mediation outcomes. Principally, they saw children as having had a chance to ‘off-load’, share, find some solutions of coping with the parents’ conflict, have their questions listened to, and feel they had been heard. These parents also talked about the positive impacts of their own attempts to talk with their children raising from the mediation process and the important secondary gains to the children of their resolved conflicts.”

3.13 Die inherente regte van die kinders

Ouerskap is sekerlik een van die belangrikste verantwoordelikhede van die mens. Hierdie basiese verantwoordelikheid word vir ‘n hulpelose kind aanvaar sonder dat daar vir ‘n bepaalde tyd iets terug ontvang of verwag word. Ouerskap word beskryf as ‘n eksistensiële mandaat wat aan die kind intrinsieke regte gee naamlik om met verantwoordelikheid opgevoed te word (Krone 1983:37).

Boszormenyi-Nagy & Spark (1973:88-89) sê dat kinders oor die volgende inherente regte behoort te beskik:

- Niemand behoort kinders in die wêreld te bring sonder om bereid te wees om verantwoordelikheid vir hul te aanvaar tot volwassenheid bereik word nie.
- Die kind het die reg om opgevoed te word binne ‘n atmosfeer waar hy die waardes van ouerlike verantwoordelikheid as prioriteit sal aanleer.
- Die kind is geregtig op ouerskap wat nie gebaseer is op oor-beskerming, oor-permissiwiteit en op “parentification” nie.

- Dit is die kind se reg om opgevoed te word deur ouers wat sal weet wat om van die kinders te verwag en aan hulle 'n gestruktureerde uitkyk op die gemeenskap sal gee.
- Die kind het die reg om nie ge-etiketteer te word as 'n "swartskaaap", na aanleiding van onbillike optrede in die ouers se gesin van herkoms nie.
- Die kind moet in staat wees om te beleef dat sy ouers vir hom lief is en deur hulle aanvaar word, ongeag die mag wat deur hulle bekom is.
- Dit is die reg van die kind om geleer te word hoe om op te tree teenoor ander in die gesin.

Die kind kan dus nooit aan sy ouers terugbetaal vir wat hulle deur die jare alles vir hom/haar gegee het nie. Hy/sy staan voor 'n paar moontlikhede:

- Hy/sy kan die "skuld" betaal deur sy/haar eie kinders op soortgelyke wyse op te voed.
- Die kind kan permanent by sy/haar ouers in "skuld" bly en hulle terugbetaal deur patologiese maniere van lojaliteit soos deur nooit emosioneel te groei of los te maak van die ouers nie.
- Met baie gesinsprobleme is dit die doel van terapie om 'n balans te bring in die asimmetrie van verpligtinge wat konflik veroorsaak het en steeds veroorsaak (Boszormenyi-Nagy & Spark (1973:89-90).

Dié regte is noodsaaklik om die kind te beskerm teen onnodige uitbuiting, blootstelling en die traumatiese gebeure van die egskeiding. Nardelli (2003:1) sê die volgende hieromtrent:

"Indeed, children are often used as merely another item in the battle to extract other 'benefits', to protect the proceedings, and to inflict emotional and financial pain on the opposing spouse. Children seeing themselves threatened as objects, and the parents demeaning each other, has a deleterious effect on the children's feeling of self-worth, and creates a rift between them and their parents. Other detrimental

effects that divorce can have on children include substance abuse, delinquent behaviour, depression, and reduced educational achievement. In fact, the separation or divorce of parents have been found to make children up to six times more likely to engage in delinquent activities and is the most frequent background characteristic among adolescents who commit suicide.”

3.14 Om die kinders in te lig oor die egskeiding

Dit is te alle tye belangrik om te onthou dat die kinders deel van die hele trauma rondom die egskeiding is en dat daar ook besondere aandag aan hulle gegee moet word. Burrett (1997:10) stel dit soos volg:

“Children are affected to some degree, usually only temporarily, depending on three main factors:

- How well their parents handled the break-up and the immediate aftermath
  - How helpfull they explained it to the children
  - How well shared-parenting arrangements were established
  - How and when new partners were introduced
- Children’s ages and stages of development at the time of the seperation
- Childrens individual temperaments, self-esteem and established attachments.”

Dit is ook belangrik dat beide partye moet besef dat die basiese gebeure rondom die egskeiding ook met die kinders gedeel moet word om hulle op die hoogte van sake te hou. Engelbrecht en Rencken-Wentzel (1999:18) stel dit soos volg:

“This is the time to tell the children what they ‘need to hear’. This does not refer to details about the breakup of the marriage, but deals with practical aspects such as:

- Living arrangements
- Contact with the other parent
- Contact with members of the extended family
- Day care
- School and extramural arrangements

- Transport arrangements
- Financial arrangements, e.g. who will pay the children's pocket money?"

3.15 Stadiums van egskeiding vir die kind

Kinders gaan ook soos volwassenes deur verskillende stadiums gedurende die egskeiding. Dit is nie noodwendig vas en seker nie, maar moet wel verreken word:

- **'n Inisiële stadium** - Dit volg gewoonlik op die ouers se besluit om te skei. Gevoelens soos uiterste spanning, pogings om uiting aan konflik te gee en diepe ongelukkigheid is deel van hierdie fase. Kinders tree ook meer aggressief op as gevolg van die ouers se onvermoë om sulke gedrag te hanteer en te begryp as uitvloeisels van hul eie persoonlike krisis in daardie stadium.
- **'n Oorgangstadium** – Dit volg ongeveer 'n jaar ná die ouers se egskeiding wanneer uiting aan die ergste emosionele gevoelens onder beheer is of verdwyn het.
- **'n Herstabiliseringstadium** – Dit vind plaas wanneer die kind by een ouer woon en van die ander een besoeke ontvang. 'n Uitreik en beweging na nuwe vriende is ook waarneembaar. Aan die einde van die vyfde jaar na die ouers se egskeiding het die meeste kinders gestabiliseer en is hulle aangepas by die ekonomiese sowel as die sosiale veranderinge van dié van hul daaglikse lewenswyse (Van Staden 1987:197).

3.16 Die invloed van die egskeiding op die kinders

Die verlies van 'n ouer as gevolg van 'n egskeiding bring soms mee dat die kind die geleentheid ontbeer " ... to integrate sexual passion with moral authority forever" (Kaplan 1995:85). Kinders beleef 'n egskeiding baie traumaties omdat hulle die fundamentele aspek van hul ontwikkeling verloor, naamlik die gesinstruktuur. 'n Kind word dikwels in die egskeiding sonder ondersteuning gelaat as gevolg van die gesin wat verbrokkel. Dit is vir die kind moeilik om hierdie chaos as 'n tydelike verlies te beskou. Egskeiding is vir

hom/haar 'n akute pynlike proses, wat hy/sy vir 'n lang tyd in sy/haar lewe sal onthou (Wallerstein en Blakeslee 1989:12-13).

'n Egskeiding kan dikwels 'n tweede kans bied aan kinders wat in 'n ongelukkige of 'n getraumatiseerde huishouding grootgeword het. Hy/sy kry beter geleenthede om oplossings vir hulself te beding en hul persoonlikheid in 'n veilige ruimte te laat ontwikkel. Hy/sy kan hul ervaring herinterpreteer in die lig van dít wat hulle in hierdie traumatiese tydperk geleer het. Max, Brokaw & McQueen (1997:200) beweer egter dat kinders wat uit sulke ontwigde gesinne kom, gedurende die eerste jaar ná die egskeiding meer gespanne, veeleisend, ontevrede en aggressief is, asook afhanklike gedrag openbaar. Gedurende die tweede jaar ná die egskeiding is daar 'n verskil tussen die gedrag van die seuns en die dogters in dié sin dat die seuns meer gedragsprobleme openbaar. Hierdie verskille tussen die geslagte verdwyn gewoonlik tydens vroeë adolessensie.

Cooney, Hutchinson & Leather (1995:155) het duidelik in hul navorsing aangetoon dat adolessente dikwels op 'n egosentriese wyse op die egskeiding van hul ouers reageer. Hulle bereken dan in watter mate die egskeiding hul persoonlik, akademies en finansiële gaan beïnvloed. Daarvolgens manipuleer en oor-reageer hulle om sodoende hul sin te kry.

Die egskeiding het 'n belangrike invloed op die kinders se hantering van stres, teleurstellings en pyn van die situasie. Kirk (2002:61) stel dit soos volg: "Parental divorce did, however, affect young adults' fear and expectations of divorce more than their intact counterparts. Findings also indicates that intimate friendships contributed to relationship competence, but did not act as a buffer to the negative effects of the family environment. The findings suggest that childhood family environments as well as friendship quality are important predictors in young adults' relationship competence." Short (2002:143) sluit hierby aan deur te sê: "Adult offspring of divorced parents reported significantly more current life stress, family conflict, and avoidant coping, and less supportive parenting (before divorce), family cohesion, and friend support."

3.17 Psigologiese take wat die kinders moet verrig

Die probleemsituasie rondom die egskeiding dwing die kinders veral om sekere psigologiese take te verrig wat as aanduiding kan dien om te toon hoe v&er hulle die egskeiding al verwerk het. Di&e take duur voort tydens die totale egskeidingsproses. Coetzee (1999:226) onderskei die volgende nege take:

3.17.1 Verstaan die egskeiding

Ouers vergeet maklik dat kinders bepaalde emosies ervaar ten opsigte van die gebeure in die gesin. Die emosies van hartseer, woede, affeksie en blydskap moet uitgespreek en verwerk word. Die kind moet verstaan wat besig is om te gebeur en hoe die egskeiding hulle almal gaan raak. Dit is ook belangrik om die gevolge van die egskeiding aan hulle te verduidelik. Die verstaan van die egskeiding vind plaas indien dit vir die kind moontlik geword het om van 'n afstand af 'n eie oordeel oor die egskeiding te fel.

3.17.2 Strategiese onttrekking

Die kinders moet so gou as moontlik na die egskeiding met hul eie lewens voortgaan. As gevolg van die egskeiding onttrek baie kinders in hul eie gedagtes, belange, genietinge, probleme en vriende. Identiteitsverlies vind gewoonlik plaas as gevolg van die traumatiese gebeure van die egskeiding.

3.17.3 Verwerking van skuld

Die kind moet duidelik verstaan dat hy/sy nie die oorsaak van sy/haar ouers se egskeiding is nie. Die gevoelens vererger indien die kind wel die oorsaak van die egskeiding is. Dit gebeur veral na sy/haar geboorte, toevoeging tot die nuwe hersaamgestelde gesin of indien hy/sy probleme veroorsaak en onhanteerbaar is. Hierdie probleme en

skuldgevoelens moet betyds hanteer word anders kan hierdie skuld die kind só vasbind aan een van die ouers, dat hy nie in staat is om met sy/haar eie lewe voort te gaan nie. Die kind het die reg om te erken dat hy/sy die slagoffer is van 'n ongemaklike situasie wat tussen die ouers ontstaan het (Van den Eerenbeemt & Oele 1987:5).

3.17.4 Erkenning van die realiteit van die breek in die huwelik van die ouers

Die finaliteit van die egskeiding moet deur die kind besef word. 'n Kind se belewenis van die egskeiding word deur 'n verskeidenheid faktore beïnvloed soos byvoorbeeld individuele verskille, kronologiese ouderdom asook die ontwikkelingsfase waarin die gesin is. Die manier waarop die ouers die egskeiding hanteer, bepaal ook in groot mate hoe die kinders dit sal hanteer en wat hul siening van hul ouers sal wees. Omdat egskeiding so 'n traumatiese gebeurtenis is, vermy kinders ook soms die gedagtes rondom so 'n egskeiding. In hierdie taak gaan dit nog nie oor die besef van die egskeiding nie, maar bloot om die wete dat die ouers se huwelik beëindig is (Wallerstein 1986:37-38). Hierdie taak sal makliker afgehandel word as die kinders ingelig is oor die verloop van die egskeiding asook moontlike gevolge. Omdat hulle oningelig is oor gebeure, kan dit tot onsekerheid lei of die hoop laat opvlam dat daar herstel kan plaasvind.

3.17.5 Losmaking van ouerlike konflikte en krisis. Hervatting van gebruiklike werksaamhede.

Daar moet nou teruggekeer word na die normale gang van die lewe soos skoolaktiwiteite en vriendskappe. Dit is belangrik dat die kind 'n psigologiese afstand van sy ouers sal beleef om hom/haar sodoende self te beskerm teen die emosionele ontwrigtinge wat sy/haar ouers beleef. Sy/haar eie identiteit moet doelbewus beveilig word. 'n Tweede deel van hierdie taak behels die verwydering van die gesinskrisis uit die prominente posisie wat dit in sy/haar innerlike lewe ingeneem het (Wallerstein 1986:39-40).

3.17.6 Hantering van die verlies

Die kind ervaar gewoonlik twee verliese. Die eerste verlies gaan oor die gesinslewe en die veilige ruimte wat dit hom gebied het, wat verloor is. Die tweede verlies handel oor die afstand wat hy/sy van een van sy/haar ouers moet doen, gewoonlik die vader. Hulle verwerk gewoonlik die verlies deur middel van fantasieë om sodoende die pyn te verbloem. Gevoelens van verwerping, vernedering en hulpeloosheid om nie iets aan dié situasie te doen nie, is deel van hierdie taak. Hoffman & Ledford (1995:42) beklemtoon dat dit belangrik is dat albei ouers sal poog om 'n goeie verhouding met hul kinders te bly handhaaf ná die egskeiding. 'n Ander verlies is dat die daaglikse roetine "verloor" word omdat dinge nou anders gedoen word. Kinders moet hul gevoelens van verwerping, liefdeloosheid, vernedering en magteloosheid verwerk om sodoende in die samelewing aan te pas. Dit sal die beste hanteer word deur 'n goeie verhouding met albei ouers ná die egskeiding instand te hou (Wallerstein 1986:41-42).

3.17.7 Hantering van selfverwyd en woede

Die kind het nou al begin verstaan dat die egskeiding die gevolg is van 'n keuse wat een of albei ouers gemaak het. Hulle spreek moeilik hul gevoelens uit om sodoende respek te toon en/of hul ouers te beskerm. Kinders het wel begrip vir die pyn waardeur die ouers gaan, en daarom besef hulle soms dat hulle maar net mense is wat ook kan fouteer. Hulle moet leer om hulself asook hul ouers te vergewe en die emosies rondom dit moet ook hanteer word. Die woede en verontwaardiging van die kind kan beskou word as 'n teken om weer dialoog te bewerkstellig tussen hom/haar en sy/haar ouers, juis daár waar emosies opvlam en waar dialoog gestaak is (Van den Eerdenbeemt & Oele 1987:5). Tydens die egskeidingsituasie besef die kinders dat dit albei of een van die ouers se keuse was om te skei. Soms sónder die kinders een of albei ouers uit as hoofsaaklik verantwoordelik vir die krisis waarin hulle, hul nou bevind. Dit gebeur veral by die adolessent wat besef dat hy/sy 'n sogenaamde "moeilike tiener" is wat gewoonlik die spanning by die ouers verhoog het.

3.17.8 Die aanvaarding van die permanentheid van die egskeiding

Die egskeiding word aanvanklik deur die kind/kinders ontken en hulle koester die hoop dat alles weer sal regkom. Die realiteit dring gewoonlik tot hulle deur as hy/sy hom/haar eers van die realiteit van die egskeiding van die ouers losgemaak het, en hul eie lewens begin lewe. Die lewende teenwoordigheid en beskikbaarheid van albei ouers ná die egskeidingsituasie, lei dikwels daartoe dat die kind/kinders dikwels voortdurend sal hoop op die herstel van die huwelik. Hierdie proses word bemoeilik indien daar by die ouer 'n behoefte op hereniging bestaan (Wallerstein 1986:44-45).

3.17.9 Realistiese hoop met betrekking tot verhoudings

Omdat die verhouding tussen die ouers misluk het, leef die kind/kinders met dieselfde vrees dat hul eie liefdeslewe kan misluk. Dit is een van die redes hoekom hulle dikwels geen vaste verhoudings aangaan nie. Hulle moet gewoonlik weer geleer word, deur 'n positiewe voorbeeld en rolmodelle, hoe om lief te hê en te vertrou. Hierdeur raak hulle oop vir verhoudings, verbintenisse en getrouheid. Dit is waarskynlik die moeilikste en belangrikste taak vir die kind en die gemeenskap. Dit sluit gewoonlik 'n proses in waardeur die kind moet gaan om hom/haar weer te sien as iemand wat kan liefhê en wie iemand anders voor kan lief wees. Vrees vir mislukking en seerkry kan sodoende op 'n sinvolle manier oorwin word, want die kind leer weer om te waag in 'n verhouding met 'n realistiese hoop dat die verhouding kán floreer en blywend kán wees (Wallerstein 1986:45-46).

Volgens Blow & Daniel (2002:85-92,94,101) is die kinders se belange as gemarginaliseerdes tog vir die ouers belangrik, en daarom moet alles moontlik gedoen word om die kinders se stemme in die mediasieproses duidelik te hoor.

“Parents easily agree that their children’s interests come first and that children’s voices have to be heard. The difficulty arises because, as most therapists

experience, each parent believes that only they know what is best and only they hear the true voices of their children. Children may thus have the ambiguous experience both of being at the center of the dispute, elevated to a position of extreme importance and power, and of being utterly powerless to prevent what they generally most hate, namely their parents fighting..... we are always aware of how these conversations are scrutinized and reflected upon by significant others in the system. Grandparents' roles may become especially influential. (Blow 2000:175)... Working therapeutically in the context of these highly contested relationships is a complex task which involves holding multiple realities while privileging children's narratives."

3.18 Die egskeiding en die kinders se aanpassing daarby

Die trauma van die egskeiding laat die kinders gou besef dat verhoudinge verbreek kan word. Dit laat hulle soms eensaam voel en met vrees lewe dat nuwe verhoudinge ook verbreek kan word. Omdat hulle ouers misluk het en foute gemaak het, leef hulle soms met die vrees dat hulle ook foutiewe keuses sal uitoefen. Albei ouers moet hulle daartoe verbind om langdurige verbintenisse teenoor die kinders te handhaaf. Die ouer/ouers funksioneer steeds as 'n bron van geloofwaardigheid vir die kinders, ten spyte van wat gebeur het. Soms gebeur dit dat verwarde en seergemaakte ouers die kind misbruik as 'n forum om van hul gevoelens van haat en wantroue ontslae te raak, meestal ten koste van die kinders. In die lig hiervan sê Oele (1989:15) dat dit meestal nie die egskeiding is wat die meeste skade berokken nie, maar die wantroue wat onderling ontstaan. Dit sluit wantroue tussen die ouers, maar ook wantroue tussen die ouer en die kind in.

Botha (1997:17) sluit hierby aan en dui 'n aantal riglyne aan rondom die kinders se aanpassing in die egskeidingsituasie:

- **Vertel hulle op 'n wyse wat pas by hul ouderdom** – ouers vergeet baie keer dat die kinders net kinders is wat nog besig is om te ontwikkel op verskillende vlakke. Hulle moet seker maak dat hulle die inligting só oordra dat die kinders dit duidelik

en maklik sal begryp. Indien nodig sou dit tydens die mediasiesessies noodsaaklik wees om bo en behalwe die gewone mediasiesessies, ook meér moeite te doen met die kinders om die hele egskeiding so prakties en eenvoudig moontlik te verduidelik.

- **Vertel hulle net wat nodig is om te weet** – ouers hoef nie detail en al die vuil wasgoed aan die kinders mee te deel nie. In die meeste situasies is die kinders nog nie emosioneel ryp genoeg om hierdie probleme en krisisse te hanteer nie. Indien die kinders later meer volwasse en ouer is, en die situasie minder traumaties is, kan meer detail en inligting aan die kinders verskaf word.
- **Verseker hulle dat hulle nie die oorsaak is nie** – dit is belangrik dat ouers die kinders verseker van hul volgehoue liefde en ondersteuning. Hulle het ook die verantwoordelikheid om die kinders in te lig oor die moontlike redes vir die egskeiding asook die keuses wat hulle as volwassenes gedoen het. Die kinders behoort emosionele ruimte gebied te word waar hulle hul vrae, woede en terleurstellings kan uitleef. Die ouers moet bereid wees om saam en/of afsonderlik met hulle 'n pad te loop en hulle te begelei op die pad van emosionele genesing en heling.
- **Die realiteit en finaliteit van die egskeiding moet beklemtoon word** – daar is dikwels steeds sweempies van hoop by die kinders dat hul ouers nie sal skei nie. Die realiteit van die egskeiding asook die gevolge daarvan moet duidelik aan die kinders verduidelik word. Dat die egskeiding finaal is, en dat dit sekere komplikasies tot gevolg het vir almal wat betrokke is, moet ook met hulle gedeel word.
- **Reëlins ten opsigte van besoeke en vakansies** – daar moet vroegtydig reëlins getref word rondom die besoeke van die ander ouer asook praktiese reëlins ten opsigte van vakansie besoeke. Albei partye se belange, asook dié van die kinders, moet in ag geneem word in bogenoemde besluite. Dit is soms prakties en handig om 'n kalender of dagboek byderhand te hou om sodoende die aantal "slapies" of dae af te tel voor 'n besoek of 'n vakansie.

- **Albei ouers moet hulle verseker van hul volgehoue liefde** – ten spyte van die trauma en seer van die egskeiding bly dit een van die belangrikste sake wat ouers voorop moet stel in hul verhouding met hul kinders. Die ouers se onbaatsugtige en onvoorwaardelike betoning van liefde kan die kinders se hantering van die trauma soveel vergemaklik.
- **Hulle moet uiting gee aan hul woede, vrees en hartseer** – kinders moet toegelaat word om uiting te gee aan hul emosies. 'n Veilige ruimte moet geskep word deur albei en/of een van die ouers waar die kinders tuis voel om hierdie trauma met hul te deel. Dit is deel van die verwerking van die egskeiding asook een van die fases in die rouproses ná die egskeiding.
- **Waak teen oorbetrokkenheid/onbetrokkenheid** – talle ouers raak as gevolg van skuldgevoelens, eensaamheid en verlange té betrokke by hul kinders. Dit laat geen ruimte vir die kinders om hul eie menswees uit te leef en ook soms hul eie behoeftes te bevredig nie. In sommige gevalle is veral die pa/man onbetrokke of selfs totaal en al afwesig. Daar moet gepoog word om 'n gebalanseerde betrokkenheid tussen albei en/of een van die ouers daar te stel.
- **Verklaar vrede en werk saam met ander ouer ter wille van die kind/kinders** – dit is een van die hoofredes waarom ons saam, met behulp van die mediasieproses en stories van hoop, tot 'n “suksesvolle” egskeiding wil kom. Indien dit bewerkstellig kan word, skep dit vir alle partye die geleentheid om in vrede saam te werk en die ander se belange eerste te plaas.
- **Konflik tussen ouers en kind/kinders se behoeftes en verwagtinge moet sinvol hanteer word** – voór tydens en ná 'n egskeiding, is die kans redelik goed dat daar botsende belange, behoeftes en verwagtinge kan wees by die partye wat betrokke is. Om die botsende belange, behoeftes en verwagtinge te hanteer, moet almal fyn ingestel wees op die ander persone. Dit is veral die gemarginaliseerde stemme van die kinders wat hier gehoor en gerespekteer moet word.
- **Ouers moet alle hulpbronne gebruik om die kind/kinders se belange te bevorder** – dit is noodsaaklik dat die ouers tydens die mediasieproses, maar ook ná die egskeiding, alle moontlike bronne tot hul beskikking gebruik om die kinders se

belange te hanteer. Sielkundiges, maatskaplike werkers, predikante, terapeute ens. is almal kundige persone wie se dienste benut kan word om pro-aktief op te tree.

- **Plaas sekuriteit voorop** – alle partye en in die besonder die kind/kinders plaas 'n hoë premie op sekuriteit. Deur hulle te verseker van die ouers se volgehoue en onvoorwaardelike liefde, asook daadwerklike positiewe optrede teenoor die kind/kinders, skep 'n ruimte waarbinne sekuriteit kan gedy.
- **Verduidelik praktiese veranderinge** – praktiese veranderinge wat intree as gevolg van die egskeiding behels sake soos verhuising, nuwe skole, nuwe kerk en kategese, nuwe vriendekring ens. Dié sake moet in detail aan die kind/kinders verduidelik word sodat hulle betyds en met die nodige ondersteuning die nodige aanpassings kan maak.
- **Stel onderwysers/dagmoeder in kennis van die situasie** – ouers moet verantwoordelikheid neem om die belange van die kinders voorop te stel. Dit sou beteken dat die onderwysers/dagmoeder betyds in kennis gestel word van die veranderinge en verwickelinge ten opsigte van die egskeiding. Belangrike steunstelsels soos die skool, kerk, sosiale vriendekring ens. moet ook hier verreken word.
- **Behou respek en bou die geloofwaardigheid van die ouer wat weggaan** - dit is in belang van die kinders asook die ouers dat daar respek behou word vir almal wat in die situasie betrokke is. Respek word verdien en daar sal gesamentlik daaraan gewerk moet word om dit te bevestig. Dit is soms moeilik om respek en geloofwaardigheid te handhaaf indien 'n ouer en/of kind/kinders nie bereid is om saam te werk nie.
- **Voorsien eie speelgoed, bed, kamer ens.** – indien moontlik moet ouers poog om die kind se sekuriteit en privaatheid te respekteer en toe te sien dat hierdie ruimte gehandhaaf word. Bogenoemde sake verleen aan jonger kinders maar ook aan tieners 'n groot mate van sekuriteit en voorsien in 'n behoefte van omgee en aanvaarding.
- **Ouers mag mekaar nie voor die kinders aftakel nie** – ouers moet op hul hoede wees dat hulle, ten spyte van die trauma en seer van die egskeiding, nie persoonlik

raak en mekaar fisies en/of emosioneel aftakel voor die kind/kinders nie. Die kinders het albei ouers nodig al het die ouers mekaar nie meer nodig nie. Dit is dus belangrik dat ouers, indien geskille voorkom, dit op 'n volwasse manier en op 'n geskikte plek moet hanteer en uitsorteer.

- **Indien moontlik, neem die kind/kinders weg van die huis tydens besoeke** – dit is belangrik dat ouers mekaar steeds vertrou ten opsigte van die kinders, ook ná die egskeiding. Deur die kind/kinders tydens besoeke na 'n park, eetplek, winkelsentrum ens. weg te neem, skep die ouer 'n meer ontspanne atmosfeer as om ten alle koste tuis te kuier waar emosies kan opvlam. Bognoemde neem soveel druk van ouers weg en verseker dat daar kwaliteit tyd met die kind/kinders bestee word sonder onnodige steurnisse en inmenging.
- **Indien moontlik, neem al die kinders gelyktydig weg** – dit is 'n positiewe gebaar indien al die kinders saam, gelyktydig weggeneem kan word en/of kuier. Dit versterk die gesinsbande en bou wedersydse vertrou indien dinge saam gedoen kan word. Van tyd tot tyd kan dit egter noodsaaklik wees om van die kinders alleen weg te neem om sodoende 'n meer persoonlike, intieme en kwaliteitverhouding met hom/haar te bou.

3.19 Egskeiding en die kind se reaksies daarop

Egskeiding is en bly 'n traumatiese gebeurtenis in enige mens se lewe. Dit is veral kind/kinders wat sukkel om dit emosioneel te verwerk en sinvolle aanpassings te maak. Van Staden (1987:172) noem 'n aantal reaksies wat gewoonlik voorkom by die kind/kinders:

- Spanning en angs
- Verwarring en onsekerheid
- Vrees vir verlating
- Ontkenning
- Hartseer/huil

- Woede/bitterheid
- Skuldgevoelens/selfverwyt
- Onttrekking
- Versoeningspogings/fantaseer
- Hiperaktiwiteit
- Stilte
- Liggaamlike simptome/siektes
- Depressie
- Opstandigheid/rebelsheid
- Onbillike vergelykings

3.20 Kinders se behoeftes tydens die egskeiding

Kind/kinders het besondere behoeftes vóór, tydens en ná die egskeiding wat geïdentifiseer en gerespekteer moet word. Dit is veral in dié opsig belangrik dat volwassenes die stemme van die kinders sal hoor in die situasie. Engelbrecht en Rencken-Wentzel (1999:67) stel dit soos volg:

- “Children have a basic emotional need for love, acceptance, security and understanding. These become particularly important during the divorce process. It is also important for children to have their social needs met. This means that they should have relationships – informal, formal, intimate or casual friendships – with other people.
- Children fear being abandoned, forgotten or being considered unimportant. They need to be loved, and often fear having love taken away from them. It is thus important for children to maintain relationships and to have a relationship with the parent who lives in the non-primary home.
- Children want:
  - Both parents
  - A sense of being a part of a family

To please each parent by doing things such as information passing, hassling or ignoring one parent

Try to help their parents by being mediators or catalysts because they may feel responsible for their parents' behaviour.

- Children may try so hard to please both parents that they may:
  - Say what they think a parent wants to hear
  - Give parents conflicting messages
  - Withdraw from one parent
  - Become sick
  - Show emotional or behavioural problems.”

3.21 Egskeiding en die rouproses by die kind/kinders

Dieselfde rouproses asook 'n meer verfynde vorm daarvan word deur die kind/kinders beleef in die egskeidingsituasie. Volgens Botha (1997:21) moet die kind die volledige rouproses deurloop en sinvol afhandel voordat sinvolle verhoudinge weer gebou kan word. Sake wat in die proses weer hanteer moet word is die volgende:

- “Besef die realiteit van die verlies
- Ervaar en aanvaar die kompleksiteit van die gevoelens wat verband hou met die verlies
- Die afhandeling van onverrigte sake wat met die verlies verband hou soos byvoorbeeld verwagtinge en teleurstellings
- 'n Geleidelike losmaking van die verlies wat plaasgevind het met die egskeiding
- Besluitneming en ontdekking van nuwe moontlikhede om hom/haarself uit te leef en sy/haar behoeftes te bevredig”.

3.22 Potensiële probleemterreine vir die kind wie se ouers skei

Volgens Stinnett & Walters (1977:18) kan daar sewe potensiële probleemterreine onderskei word. Hierdie terreine moet altyd verreken word waar daar in die egskeidingsmediasie met die kinders gewerk word:

- Aanpassings ten opsigte van die wete dat die egskeiding moontlik gaan plaasvind.
- Aanpassings ten opsigte van die feitlike aspek dat die egskeiding 'n realiteit is.
- Die bewuswording van gebruik, selfs misbruik te word, as 'n wapen deur een of albei ouers teenoor mekaar.
- Heraanpassing ten opsigte van die verhoudinge met albei ouers.
- Die moontlikheid dat die “geskeide ouers” heraanpassing vir die kind/kinders in die kleiner groep vereis.
- Bewuswording van die implikasies van die ouers se mislukte huwelik in die lewensituasie van die kind.
- Aanpassing ten opsigte van stiefouers indien die ouer(s) hertrou.

3.23 Die noodsaaklike identifisering van kinders se behoeftes en reaksies in verhouding met hulle ouderdom

Dit is uiters belangrik dat daar tydens die egskeidingsmediasieproses in detail na die ouderdoms-toepaslike behoeftes, reaksies en aksies van die kind gekyk word. Hierdie sake moet sinvol hanteer word. Engelbrecht & Rencken-Wentzel (1999:72-74) tabuleer dit soos volg:

Age	Developmental task	Parenting Task	Critical Element	Possible reactions	Recommended response
Baby Birth –18 months	<ul style="list-style-type: none"> • Development of basic trust in the world. • Failing to achieve this will lead to mistrust. 	<ul style="list-style-type: none"> • Time and attention from care-takers. • Patience is important. 	<ul style="list-style-type: none"> • The child's first bond will be with the person who provides the most regular and consistent child care. 	<ul style="list-style-type: none"> • Appearing nervous or listless. • Failing to thrive • Delays in development • Reactive when parents are upset. 	<ul style="list-style-type: none"> • Physical contact between parent and child. • Follow a consistent routine.
Toddler 1 – 3 years	<ul style="list-style-type: none"> • Development of autonomy. • Failing to achieve this will lead to shame and doubt, i.e. a sense of not being OK. 	<ul style="list-style-type: none"> • Encourage the child's social development by expanding the bonds to include others. 	<ul style="list-style-type: none"> • Demanding behaviour is part of a child's normal development. • Temper tantrums are normal. 	<ul style="list-style-type: none"> • Regression, i.e. exhibiting behaviour of a younger age. • Being withdrawn and fearful, but also demanding. • Changes in eating and sleeping patterns 	<ul style="list-style-type: none"> • Follow predictable routines to establish security. • Reassure verbally and physically.
Pre-schooler 3 - 6 years	<ul style="list-style-type: none"> • Development of initiative. • Failing to achieve this will lead to the development of guilt. 	<ul style="list-style-type: none"> • The child will develop in all spheres if the environment is stable, i.e. parents not moving, not changing partner, access at the home of the other parent and not meeting the other parent in parks, shopping centres, etc. 	<ul style="list-style-type: none"> • Children may feel responsible causing the divorce. 	<ul style="list-style-type: none"> • Denying that the divorce is happening. Not wanting to separate from parents. • Feeling responsible. • Expressing fears unrelated to the divorce. 	<ul style="list-style-type: none"> • Read age-appropriate books on divorce with your child. • Offer simple but repeated explanation. • Help the child to verbalise his/her feelings.
School Beginner 6 – 11 years	<ul style="list-style-type: none"> • Development of industry. • Failing to achieve this will lead to a sense of inferiority. 	<ul style="list-style-type: none"> • Children need to maintain a sense of family in order to adjust to divorce. • Parents need to assure children that they will not be abandoned. 	<ul style="list-style-type: none"> • Issues of family and a sense of belonging are important. • Children may wish their parents reunited. 	<ul style="list-style-type: none"> • Issues of loyalty between parents. • Feeling rejected, sad, lonely. 	<ul style="list-style-type: none"> • Accept and explore the child's feelings. • Avoid power struggles • Support the child's relationship with the other parent.

Adolescent 11 – 20 years	<ul style="list-style-type: none"> • Development of ego identity. • Failing to achieve this will lead to role confusion. 	<ul style="list-style-type: none"> • Allow the child to develop as an individual by maintaining a balance between the child's independence and guidance from a parent. 	<ul style="list-style-type: none"> • Children may be concerned with how the divorce will affect their school and social structures. Adolescents may have trouble accepting their parents' new partners. 	<ul style="list-style-type: none"> • Blaming one parent for being bad and making the other parent leave. • Uncooperative with concentration problems. 	<ul style="list-style-type: none"> • Do not offer false hope of reconciliation.
Young adult 20 – 25 years	<ul style="list-style-type: none"> • Development of industry. • Failing to achieve this will lead to a sense of inferiority. 			<ul style="list-style-type: none"> • Increased reliance on peers. • May side with one parent. • Acting-out behaviour. • Upset and unaccepting of parents' disciplining. • Presence of somatic complaints. 	<ul style="list-style-type: none"> • Encourage appropriate releases of emotions. • Promote access to both parents. • Allow the child's input in the access/visitation schedule. • Develop an adult support system so that your child is not placed in an adult role. • Allow the child to love both parents.

3.24 'n "Suksesvolle" egskeiding blyk tog moontlik te wees

Volgens Coetzee (1999:214), wat vir Ahrons & Rogers (1987:115-119) aanhaal, kan daar vier vorme van verhoudinge tussen die voormalige egpaar, onderskei word:

- **Perfekte maats** – daar is egpare wat verkies om ná die egskeiding steeds vriende te wees. Dit kom voor indien daar wedersydse respek vir mekaar as mens en ouer is. Alhoewel hulle mekaar nie as huweliksmaats kon vind nie, was dit moontlik om ten spyte van die egskeiding 'n kompromie met mekaar aan te gaan.

- **Samewerkende kollegas** – in teenstelling met die perfekte maats, is die samewerkende kollegas nie goeie vriende nie, maar meen hulle dat hulle suksesvol kan saamwerk as ouers. Hulle besef dat daar verskeie aspekte is waarin hul mekaar nie kon vind nie, maar is ook bewus van die noodsaaklikheid om mekaar ten opsigte van die kinders te akkommodeer.
- **“Kwaad” vennote** – vir dié persone is die woede wat hulle teenoor mekaar beleef, ‘n integrale deel van hul verhouding. Hierdie pare kan verskeie redes vir hul egskedding aanvoer en ervaar. As gevolg van die huwelik wat beëindig is, kan bitterheid en onaangename gevoelens ontstaan wat weerstand teenoor die ander party laat toeneem. Daar is dikwels steeds argumente oor onopgeloste sake. Kinders in hierdie tipe verhouding word vasgevang in die argumente van die ouers.
- **Vurige vyande** – Hierdie verhouding word gekenmerk deur argumente wat oor jare steeds so intens plaasvind, dat die regte as ouer nie erken en gerespekteer word nie. Regsgedinge word voortdurend aanhangig gemaak en die fokus val op die foute wat die ander een maak en gemaak het. Die magstryd raak almal wat in die gesin betrokke is. Dit is in sulke gesinne waar die kinders later van die ouers vervreemd raak .

Indien ons praat van ‘n “suksesvolle” egskedding, sal die eerste of die tweede opsie van toepassing moet wees na ‘n egskedding. Die situasie moet dringend aandag geniet tydens die mediasieproses om sodoende maksimum aanpasbaarheid te bewerkstellig met die oog op die instandhouding en ontwikkeling van al die verhoudings.

3.25 Egskeddingsmediasie – ‘n Historiese oorsig

Mediasie, waarby ‘n derde neutrale persoon gebruik word om geskille op te los en probleme te help hanteer, geskied al eeue lank. Daar is reeds tekens daarvan by die ou Chinese, Japannese en Joodse kulture. Jessani (2002:118) sê die volgende omtrent mediasie:

“Having someone who knows what he/she is doing and who can walk the clients through the process, can greatly assist the couple and dramatically reduce their anxiety.”

Omdat egskeidingsgedinge soveel tyd in beslag neem in die regstelsel, beveel baie persone aan dat daar eerder van egskeidingsmediasie gebruik gemaak moet word om sodoende die las op die regstelsel te verlig. Jensen (1997:55) stel dit soos volg: “Mediation can help relieve pressures on over-burdened courts as well as anxious, divorcing couples. In many cases, lawyers are acting on that belief, not only by working with clients to use mediation but by serving as mediators themselves.”

Gedurende die afgelope paar jare het dié proses in die Westerse en stedelike samelewings begin posvat. Dit was eers in die jare tagtig dat ‘n formele alternatiewe dispuutoplossingsbeweging ontstaan het. Mediasie is hoofsaaklik in nywerheids- en werksdispute gebruik. Dit is vir die eerste keer in Suid-Afrika omskryf in Seksie 44 van die Arbeidsverhoudingswet, 28 van 1956. Die “Independent Mediation Service of South Africa” (IMSSA) het in 1984 ontstaan met die doel gestel om die gebruik van mediasie te bevorder in die nywerheids- en arbeidsveld, deur middel van dienste en doelgerigte opleiding.

Op politieke vlak het mediasie ook ‘n groter rol begin speel wat bevorder is deur die totstandkoming van die “Centre of Intergroup Studies” (CIS) in Kaapstad in 1968. Sedert 1984 bied die sentrum uitgebreide kursusse aan in die veld van konflikhantering. CIS en die “Religious Society of Friends” het al meer kragte begin saamsnoer en hul werk gekoördineer. In 1988 het hierdie samewerking gelei tot die ontstaan van die “South African Association for Conflict Intervention” (SAACI).

Sedertdien het akademië uit die regs- en geestesgesondheidsberoepe al meer belangstelling begin toon in mediasie (Hoffmann 1987, Baverey 1988, Mowatt 1988, Petty 1988, Pretorius 1988 & Scott-MacNab 1988). Deur die verslag van die Kommissie van Ondersoek na die struktuur en funksionering van die howe in Suid-Afrika, onder die leiding

van Regter GG Hoexter in 1983, is die deur geopen vir professionele mediasie in verskillende professionele beroepe. Soos reeds aangedui in Hoofstuk 1 het die aanbevelings van die Kommissie in hul verslag verreikende gevolge gehad:

- Die Kantoor van die Gesinsadvokaat funksioneer sedert 1 Oktober 1990 in Pretoria en daarna het ander kantore landwyd ook ontstaan.
- Die Gesinshof funksioneer sedert 1 April 1990 in Johannesburg en daar is intussen ook kantore in Kaapstad en Pietermaritzburg gevestig.
- Die noodsaaklikheid van mediasie as 'n metode om sake in die Hooggeregshof te verminder, om sodoende te verseker dat partye tot 'n sinvolle skikking toestem, kan die druk in die Hooggeregshof aansienlik verminder.

Die Suid-Afrikaanse Assosiasie van Mediators (SAAM) is in 1988 gestig. Hulle sou alle huweliks- en gesinsmediators oplei en hul werksaamhede koördineer. Sedert 1998 het SAAM en IMSSA meer begin saamwerk. Koördinering tussen dié organisasies het die samewerking só versterk dat hulle nou vennote is in mediasie binne die Suid-Afrikaanse konteks.

Volgens Hoffmann & Wentzel (1992:8-9) het die verhoogde bewuswording van die potensiële gebruikswaarde van mediasie tydens egskeiding drasties toegeneem. Verskeie faktore het 'n leidende rol hierin gespeel:

- Die hoë egskeidingsyfer in Suid-Afrika lei tot kommer. 'n Belangrike komponent in hierdie geval is die groot hoeveelheid kinders wat daardeur geraak word.
- Die Hoexter Verslag het aanbeveel dat mediasie saam met huweliks- en egskeidingsberaad as 'n diens beskikbaar gestel moet word in die sosiale diensafdeling van die voorgestelde familiehowe.
- Belangstellendes vanuit die gemeenskap behoort 'n opvoedingsprojek te begin om daardeur die algemene publiek asook professionele persone bewus te maak van die invloed van 'n egskeiding op die familieledede.

- Die stigting en werksaamhede van CODESA, wat mediasie moes laat vlot tydens die onderhandelinge tussen die ou en nuwe regering, het mense meer bewus gemaak van alternatiewe wyses en metodes wat aangewend kan word om geskille op te los.

Volgens Cohen (1999:329) is dit interessant om na die toepaslikheid van mediasie te kyk in die lig van die mediasiestatistiek. Sy sê: “Many divorcing couples, however, are not able to reach agreement through mediation. According to Kelly (1996), mediation studies across countries indicated that clients reach agreement in 50% to 85% of cases. Kressel (1985) puts the figure at between 40% and 70%. Kelly, Gigy, and Hausman (1988) suggest that mediation may not be an appropriate route to divorce settlement for as many as 60% of the couples who attempt it.”

3.26 Die teoretiese onderbou van mediasie

Mediasie is ‘n diskoers wat tussen verskillende vakgebiede en wetenskappe asook professies aangewend word as ‘n metode van probleemoplossing. Coogler (1978:1) sê dat mediasie met reg gebruik kan word as ‘n oplossing van kwessies/probleme by die ontbinding van ‘n vennootskap:

“Mediated divorce settlement means resolving the kind of issues that are involved in dissolving a partnership of any kind.”

Mediasie is dus ‘n proses wat positief benut kan word om kommunikasie tussen verskillende partye te verbeter. Taylor (in Folberg & Milne 1988:61) beklemtoon die feit dat mediasie ook toekomsgerig is. Die ooreenkoms wat tussen die verskillende partye bereik is, moet ook in die toekoms gehandhaaf en gerespekteer word en indien daar onoorkomentlike probleme sou ontstaan, moet dit volgens prosedure hanteer word.

Verantwoordelikheid speel ‘n belangrike en deurslaggewende rol tydens die egskeidingsmediasieproses. Cobb (1994:170-171) beweer dat:

“... responsibility is negotiated in stories, that is to say, responsibility has narrative structure: stories of accusation, justification, and denial function as ‘theories of responsibility’, advanced and negotiated by the collective. Each theory proposes a description of who did what to whom and why or, conversely, who did not do what to whom and why not. Theories of responsibility are advanced in the accounts and explanations that persons make about their own and others’ actions. There are four kinds of accounts, or narrative kernels, which are central to the construction of theories of responsibility in mediation: accusations, justifications, excuses and denials.

- In **accusation** kernels, one person sets an evaluative scheme in place that morally sanctions the behaviour of another. These usually appear in discursive proximity to stories of ‘justification’, ‘denial’ or ‘excuse’.
- **Justifications** are kernels in which actors own the morality sanctioned behaviour and then locate the ‘course’ by relabeling the intentions of self: ‘I hit her by accident because I was trying to protect her when I slammed on the breaks’.
- **Excuses** are also kernels in which actors own the behaviour morally sanctioned in the accusation kernel, but then they locate the ‘course’ outside of self: ‘I hit her because she talked back to me’.
- **Denials** either refute the agency attributed in the accusation, that is, ‘It was not I that hit her’, or they refute the actions committed by the agent in the accusation, that is, ‘I did not hit her, I merely tapped her’. In stories of justification and excuse, it is not the behaviour that is denied but the attributed intension. In denials, the logical basis for the attribution of intent dematerializes, only to rematerialize in/by the elaboration of any of the narrative components (plot, character, theme).”

3.27 Verskillende definisies van mediasie

Egskeidingsmediasie word al meer deur kenners as die mees gepaste metode tydens die egskeidingsproses gesien. Crouch (1982:219) stel dit soos volg:

“It is as difficult today to be against mediation as it once was to be against motherhood. This dispute-resolution process is riding the crest of an immense wave of fad appeal, within both the professions and the media.”

Van Zyl (1997:142) definieer mediasie deur middel van ‘n saamgestelde definisie, uit talle ander definisies soos volg:

“Mediation is a co-operative process whereby the disputing parties attempt to reach a mutually acceptable agreement for settlement on specific issues or, failing agreement or settlement, at least reduce conflict. A third party participates in the discussions, assists the parties, may act as a facilitator and even as leader in negotiations, and may ‘initiate, nourish and sustain’ the bilateral process and narrow the field of discussion but does not make decisions for the parties. Thus the outcome of the mediation is determined by the parties and not by the mediator.”

Folberg & Taylor (1984:7) omskryf mediasie as:

“the process whereby the participants with the assistance of a neutral person or persons systematically identify disputed issues in order to develop options, consider alternatives, and reach a consensual settlement that will accommodate their needs. Mediation is a process that emphasises the participants own responsibilities for making decisions that effect their lives.

Hugo van der Merwe sê in “Community Mediation Update” (Junie 1994:3) dat daar ‘n verskil is tussen egskeidingsmediasie en ander mediasie en wel om die volgende redes:

- “It is highly personal and emotional
- It is a family crisis
- There are specific legal processes involved
- The mediator is also the advocate of the child
- Individual caucusing is not encouraged
- It should prepare the parties to some extent for the divorce”.

Soos reeds aangedui in Hoofstuk 1 by die navorsingsverloop in 1.5, gaan daar in Hoofstuk 4 volledig gefokus word op die veelvoudige reflektiewe gesprekke en egskeidingsmediasie as 'n diskoers binne die narratiewe paradigma.

3.28 Verskillende soorte mediasie

Verskillende vorme van mediasie word onderskei. Die volgende vorme van mediasie word deur Mikesell, Lusterman & McDaniel (1995:287) onderskei:

- “Integrative mediation
- Structured mediation
- Therapeutic mediation
- Negotiatory mediation
- Interdisciplinary mediation”.

Die onderstaande beknopte samevatting omskryf elkeen van bogenoemde vorme en kan dien as 'n verwysingsraamwerk in verdere besprekings.

“Integrative mediation

- Laid back, laissez-faire approach
- Divorce viewed as a personal, rather than a legal, problem
- Collaboration by psychologist and attorney mediators
- No formalised or standardised set of rules
- Single financial data sheet instead of separate budgets
- Emphasis on solution of mutual problems

Structured mediation

- Authoritarian approach
- Rigid rules and timetable specified in mediation contract
- Goal-oriented system geared to quick resolution of issues

- Rigid structure may help equalization of power

Therapeutic mediation

- Emotion-oriented approach requiring active listening
- Resolution of emotional issues before substantive issues
- Concentration on family system and familiar relationships
- Crisis therapy where children may be included in sessions
- Approach most familiar to those in mental health field

Negotiatory mediation

- Business-oriented approach
- Emphasis on leaving both parties in best financial position
- Separate negotiating sessions to break impasses
- Emotional conflicts resolved quickly or referred to therapist
- Approach used in labor and international negotiations

Interdisciplinary mediation

- Therapist-attorney team approach
- Mediators follow rigid role definitions of their professions
- Collaborating approach has mediators use one another as referrals
- Conjoint approach uses joint sessions of mediators and spouses
- Dual mediators of opposite sexes may prevent triangling and bias”

3.29 Mediasie doelwitte

Folberg & Milne (1988:61-63) omskryf die doel van mediasie as die oplossing of hantering van konflikte en die neem van toepaslike besluite. Hierdie doel sluit dan die volgende doelstellings in:

- Die vermindering van angs en ander negatiewe aspekte van die konflik deur begeleiding van die deelnemers om konsensus oor die oplossing te bereik.
- Voorbereiding van die deelnemers om die gevolge van hul besluite te aanvaar.

- Die opstel van 'n agenda waarby die deelnemers sal inval en wat hulle sal aanvaar.
- Daar word gefokus op 'n spesifieke metode van hoe die deelnemers konflik sal verminder en oplos, eerder as om te fokus op die oorsake van konflik.
- Daar word op die hede sowel as op die toekoms gefokus.
- Die oplossing van konflik is die ideaal, maar natuurlik nie altyd haalbaar nie.
- Deur die hantering van konflik kan die bemiddelaar die partye help om hul posisies herin te rig en op die skadelike gevolge van voortslepende konflik te verminder.

3.30 Stellings deur mediators gedeel

Talle mediators stem na jare se praktykondervinding saam dat mediasie deur middel van sekere stellings in perspektief geplaas kan word. Hierdie stellings word onder meer onderskryf deur Taylor (1981) en Folberg & Taylor (1984). Dit is noodsaaklik om daarvan kennis te neem aangesien dit 'n essensiële rol speel tydens mediasie as proses asook mediasie as 'n professionele beroep.

- Persone poog om te ontsnap van wat hulle as negatief of destruktief ervaar en beweeg na dit wat hulle as voordelig en positief ervaar.
- Persone neem meer volledige, en daarom ook beter, besluite wanneer hulle bewus is van die gevoelens wat deur konflik veroorsaak word, en in staat gestel word om effektief met daardie gevoelens te kan handel.
- Die deelnemers in 'n persoonlike konfliksituasie is in die algemeen beter in staat om besluite aangaande hul lewens te neem as wat persone van buite dit kan doen.
- 'n Gevoel van verantwoordelikheid vir die resultaat van 'n ooreenkoms lei gewoonlik tot 'n verbintenis tot die proses wat daar gestel word om 'n ooreenkoms te bereik. Dit het tot gevolg dat daar oor die algemeen beter by die terme wat in die ooreenkoms voorkom, gehou word.

- In mediasie is die verlede van die partye slegs belangrik in verhouding tot die hede of as 'n basis vir die bepaling van toekomstige behoeftes, intensies, vermoëns en reaksies tot besluite.
- Hoe meer akkuraat die mediasie-ooreenkoms die behoeftes, intensies en vermoëns van die deelnemers reflekteer, hoe groter is die kans dat hierdie ooreenkoms sal slaag.
- Aangesien die kans goed is dat die behoeftes, intensies en vermoëns van die deelnemers oor 'n tydperk sal verander, moet die proses die potensiaal besit om die ooreenkoms in die toekoms aan te pas. Verandering word dus as 'n konstruktiewe en moontlike element van die ooreenkoms beskou. Gedurende die proses van mediasie moet daar dan ook voorsiening gemaak word vir die veranderinge wat in die toekoms mag plaasvind.
- Die proses van mediasie bly substansieel dieselfde vir alle deelnemers en situasies. Tegnieke, skedules en take wat bereik moet word, moet by elke situasie, verskillende omstandighede en die uniekheid van die mediator aanpas.

In Hoofstuk 4 sal daar met behulp van die narratiewe diskoers krities gereflekteer word oor bogenoemde stellings asook die mediasieproses soos reeds uiteengesit.

3.31 Die voordele en nadele van mediasie

Volgens Blades (1985:4) kan daar in die proses van mediasie die volgende voor- en nadele aangedui word:

“PROS:

- Both parties are satisfied with the fairness of the outcome because they both took part in its creation.
- The couple learns to cooperate for their mutual benefit. Honest exchange of information is fostered.
- Increased self-esteem develops as a result of their ability to take responsibility for the resolution of their own conflicts.

- There is less likelihood of future litigation, because of a greater commitment to the settlement and the couple's knowledge of their ability to cooperate.
- Less money is spent on attorney fees, court costs and so on.
- Children are far less likely to be traumatised.
- The couple avoids a public display.

CONS:

- Emotions may be too high to allow the couple to work things out rationally.
- For those who want a public display or validation as "winner", this method is not satisfying.
- If the balance of power between the couple is too disparate, mediation may be impossible."

Solomons (2003:1) in Family Mediation Practice gee sekere redes vir die sukses van mediasie:

- "It allows people to be heard. In many cases, a simple apology from either or both sides is all that is required to put the situation right.
- It is an empowering process that encourages people to put forward their own suggestions and ideas.
- It is less intimidating than legal procedures, and people represent themselves rather than having someone speak for them.
- It provides solutions that the parties themselves have decided on, giving them all a sense of ownership of any agreement. As a result, agreements reached in this way last much longer than solutions handed down by courts or an arbitrator.
- It can be organised quickly. When disagreements are not addressed, they can escalate. Mediation is easy to arrange and can be completed within weeks.
- It is usually affordable by all. Most neighbour mediation is free to those who want to use it, and many other forms of community mediation are available at a reasonable rate."

3.32 Die mediasieproses

Daar gaan nie in detail na die mediasieproses gekyk word nie aangesien die hele proses in Hoofstuk 4 volgens 'n narratiewe diskoers hanteer word. Hoffmann (1992:79) onderskei vyf fases waarbinne die mediasieproses plaasvind:

3.32.1 Oriënteringsfase

In dié fase is dit belangrik dat die gesin/partye se houding, gereedheid en motivering vir die mediasieproses, aangespreek word. Min persone is goed ingelig oor die mediasieproses. Die mediator kan 'n kort oorsig van die proses asook 'n uiteensetting van die grondreëls wat geld vir die mediator asook vir die partye, deurgee. Die volgende grondreëls geld vir die mediator (Hoffmann 1992:80):

- “To maintain confidentiality
- To maintain neutrality
- To not do therapy
- To focus on the present and the future and not to establish blame for past problems
- To assist decision-making, but not to make decisions for families
- To reserve the right to terminate the process prematurely
- To refer families to other sources of help temporarily, for example, a lawyer, an accountant or a therapist”.

Die volgende grondreëls is van toepassing op die verskillende partye/gesin wat betrokke is by die mediasieproses:

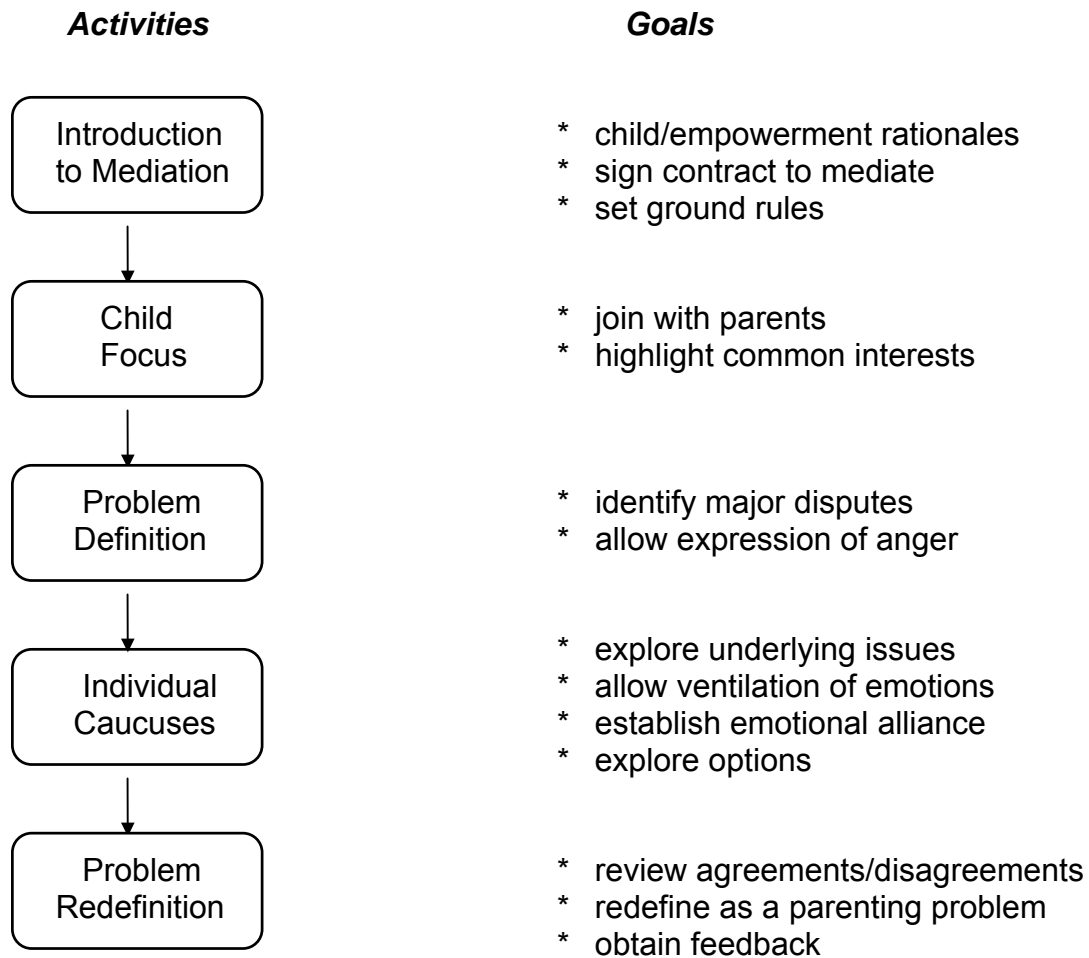
- “To follow the groundrules for example not interrupting one another and laying all the alternatives on the table before making decisions.
- Not to be physically violent or use abusive language during mediation.
- Disclose facts, wants and needs fully.
- To accept responsibility for the final agreement.

- Not to litigate while mediating.
- To agree on payment for the mediation services.
- To treat information merging from mediation as confidential.”

Tydens die oriënteringsfase is dit belangrik dat albei partye asook die mediator op hul gemak gestel word op grond van sekere inligting en verwagtinge wat deurgegee word. Cigler (1986:261) sê dat die volgende vyf beginsels volledig deurgepraat en verduidelik moet word alvorens met die mediasie begin word:

- “Die hele mediasieproses moet in sy geheel aan almal verduidelik word.
- Die toepaslikheid van mediasie tydens die egskeiding
- Kontrakteer met die verskillende partye
- Die agenda en struktuur van die mediasieproses
- Die finansiële implikasie van die mediasieproses”.

Indien bogenoemde grondreëls nagekom word, verloop die verdere fases soveel makliker omdat al die partye ingelig is rondom die proses van mediasie. Emery (1994:127) reflekteer deur die volgende vyf aktiwiteite en doelwitte aan te dui wat deurslaggewend en bepalend is tydens die eerste mediasiesessie:

(Five parts and major goals of the first mediation session.)

3.32.2 Kontrakteringsfase

Deur kontraktering verbind die partye/gesin hulle tot die proses van mediasie, probleemoplossing asook voortgesette kommunikasie ná die afhandeling van die egskeiding indien daar kinders betrokke sou wees. Die verbintenis kan informeel, verbaal of skriftelik wees. Verkieslik moet dit gesien word as 'n pre-mediasiekontrak wat die grondreëls van die oriënteringsfase onderskryf. Al die betrokke partye moet die kontrak onderteken. Die verskillende probleemvelde en areas moet nou deur die partye op die tafel geplaas word en deur middel van konsensus moet daar prioriteite aan toegeken word. Die mediator omskryf die probleemvelde en areas in neutrale terme en plaas dit op die agenda. Volgens Cigler (1986:101) is dit belangrik dat die mediator die partye sal help om

die probleme te rangskik en logies van mekaar te skei. Drie belangrike vlakke kan onderskei word:

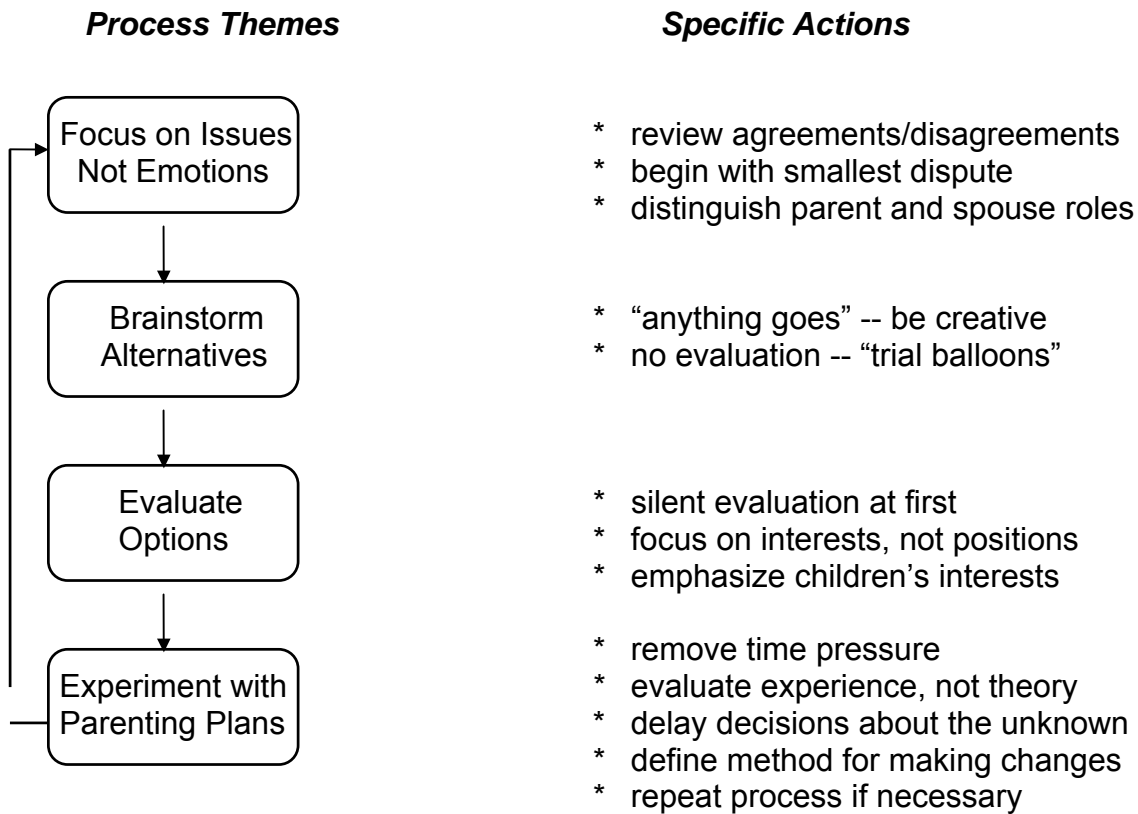
- **Concrete issues** - represent the most concrete level which often translates in who gets what and who owes who how much.
- **Needs and interests** - looks behind the concrete to the lives of the individuals, what the underlying function of each concrete concern is for each person affected.
- **Principles** - the most abstract of the levels, represents a sense of importance and meaning of those needs and interests to the lives of persons attached by the issues.

3.32.3 Probleemoplossing- en onderhandelingsfase

Tydens hierdie fase word gefokus op die probleemareas en hulle word in prioriteitsvolgorde hanteer. Emery (1994:274) sê dat hierdie fase die moeilikste en veeleisendste tydens die mediasieproses is. Die volgende vier stappe kom handig te pas in die hantering van konflik binne die proses:

- “Identifying problems by focussing on issues rather than emotions.
- Brainstorming alternatives, while suspending evaluation so that creative solutions can be invented or voiced for the first time.
- Evaluating options in terms of children’s needs and parents’ underlying interests.
- Allowing for experimentation, a stance that reduces pressure by allowing parents to alter agreements in the near or more distant future.”

Soos reeds aangedui in Hoofstuk 1, afdeling 1.1 is dit juis tydens dié fase en die wyse waarop konflik hanteer word, waarin die narratiewe diskoers radikaal verskil in die hantering daarvan. Emery (1994:146) toon uit talle navorsing wat reeds gedoen is aan dat daar sekere gemeenskaplike temas is wat tydens die mediasieproses voorkom. Die temas asook spesiale aksies wat gevolg kan word, word in die onderstaande uiteensetting aangedui:

(Common themes in the process of mediation)

3.32.4 Skikkingsfase

Folberg & Milne (1988:75) stel dat hierdie fase hoofsaaklik op die volgende gefokus is: “To produce a document, a mediated plan, that clearly outlines the participant’s intentions and decisions.” Sake wat aandag behoort te geniet is:

- Toesig en beheer oor die kinders
- Die identifisering en verdeling van die gemeenskaplike bates uit die huwelik
- Onderhoud betaalbaar aan kind/ers en/of eggenoot(e)
- Toegang en besoekregte aan kind/ers
- Hantering van polisse, versekering en ander finansiële komponente van die huwelik
- Enige ander spesifieke besluite wat tydens mediasie geneem is.

Die kontrak moet nou deur al die betrokke partye onderteken word en so gou as moontlik geïmplementeer word. Die kontrak kan ook as 'n skikkingsakte dien wat deur die prokureurs gebruik word om die finale dagvaarding mee op te stel.

3.32.5 Opvolgfase

Soos in enige professionele werksensario is dit belangrik om terugvoer te kry om sodoende te evalueer en te bepaal of die mediasieproses ten volle benut en suksesvol afgehandel is. Die opvolgproses is ook 'n meganisme wat aangewend kan word om die effektiwiteit van die mediator te bepaal.

3.33 Die rol van mag tydens die mediasieproses

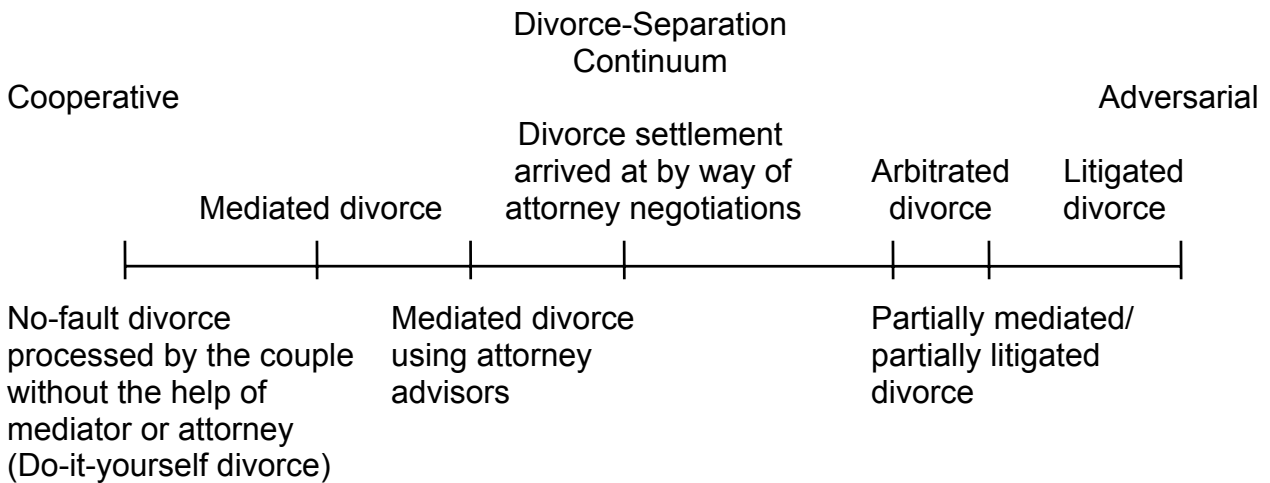
Mág, as 'n diskoers, speel baie keer 'n bepalende en deurslaggewende rol in die mediasieproses. Indien dit nie reg hanteer word nie, kan dit die hele proses verongeluk. Verskillende magstipes kan onderskei word:

- Geslagsmag
- Geldmag/mag om inkomste te beheer
- Kulturele mag
- Kerklik/godsdienstige mag
- Politieke mag
- Mag om te verwerp/mag van weerstand
- Mag as 'n gesagstruktuur.

3.34 Samevatting

Die hele egskeidingsproses is en bly 'n dramatiese proses waar smart en emosies oor 'n wye spektrum aangespreek moet word. Die mediasieproses beweeg ook tussen sekere parameters en dit word duidelik aangetoon in die uiteensetting wat Blades (1985:4) gee:

Financial and emotional costs tend to increase as one moves to the right on this spectrum. How would you add to or alter this continuum?

Dit is belangrik om met vergifnis en stories van hoop rekening te hou in die egskeidingsmediasieproses. Bonach & Sales (2002:31) stel dit soos volg:

“As a mediator, forgiveness provides a usefull intervention target to help divorce parents make a smoother transition to coparenting post separation/divorce. One of the most deleterious consequences of the uncivil interactions between former partners is the continuous interparental conflict and emotional strife within which children find themselves. ... Gordon & Baucom (1998) propose that forgiveness is a process that is similar to recovery from other psychological traumas. The special challenge for former partners who have children is that they must continue to interact as they go through the painful process of psychological recovery.”

McKenzie & Monk (1996:273) toon aan dat mediasie gewoonlik 'n beter toekoms bied.

“The field of mediation has developed over the last few decades on the basis of a number of untested assumptions about conflict, human needs and motivation, the nature of ‘community’, and the nature of resolution. A narrative approach to mediation is more than a stylistic variation on previous approaches. Rather, it marks a theoretical shift from the individualist and objectivist assumptions of the

problem-solving model to a postmodern perspective that acknowledges the social construction of reality. Conflict develops in a social context; meanings are created and negotiated by individuals in conversation with one another. In a narrative approach to mediation, the conflict story is unraveled or deconstructed to reveal the themes or discourses within it. The fact that the different discourses exist alongside each other created a source of tension and conflict. But it is this lack of discursive unity that also creates spaces and the potential for change. In these spaces, alternative preferred stories can be developed. A narrative approach to mediation thus entails an intricate weaving together of positions and the meanings that go with them.”

‘n Wen-wen-situasie word deur die terapeut en partye geskep omdat die terapeut altyd bewus is van die gespreksagenda en prosedures wat benut kan word tydens die egskeidingsmediasie. Volgens Müller (1996:104) is die terapeut se taak om vyf groot bewegings uit te voer in die terapeutiese sessies:

- Help die gesin om die storie van nood so geartikuleerd as moontlik te vertel.
- Lei die gesin om die storie van die verlede (gesinne van herkoms en huidige gesin se geskiedenis) te vertel.
- Help die gesin om die storie van die toekoms te vertel sodat die aard van die verduisterde toekomsbeeld uitgespreek word. Nou moet daar ‘n omleidingsoperasie gedoen word, daar moet kanale opgemaak word sodat “bloed” tussen hierdie twee stories kan vloei. Hierdie omleidingsoperasie vind vanself plaas sodra die stories bevredigend geherstruktoreerd is. Sodra daar ‘n vloei tussen die stories van die toekoms en die verlede is, word daar eintlik ‘n nuwe of teenwoordige storie geskep. Om dit te bewerkstellig, moet die vierde beweging uitgevoer word.
- Herstruktoreer die verledeverhaal. Met ‘n positiewe herstrukturering en nuwe punktuasie word - met dieselfde stel feite - ‘n ander meer aanvaarbare storie geskep.

- 'n Rekonstruksie van die toekomsverhaal is die laaste punt op die agenda. Deur middel van verbeelding moet 'n nuwe toekomsbeeld geskep word. Dit is nou moontlik op grond van 'n geherstruktureerde verledeverhaal.

Indien mediasie hoop aan die individu bring, kring dit ook wyer uit na die huwelik, gesinslewe, verhoudinge in die algemeen en na die breë gemeenskap. Die vaardighede wat hierdeur aangeleer word, moet dus doeltreffend geïmplementeer word in alle verhoudings om sodoende 'n oper en meer ontvankliker individu en gemeenskap daar te stel. Winslade & Monk (2000:250) vat dit goed saam deur te sê: “we also imagine that this practice can contribute to the production of a different kind of conversation, and in the end, to a different kind of community, the kind of community we speak of is founded on a commitment to dialogue, to the shared creation of meaning, rather than on the privileging of individuals in competition with each other to have their needs met. It is a community in which power relations are always open to contest and where respect flourishes. It is a place where people are curious about one another and where new meanings are also been created in response to the challenges provided by constantly changing contexts. It is a world in which people are encouraged to have a voice in the production of the discourse that shapes them.”